

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2014

David Mastný

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

David Mastný

**Rozhovory o prodloužení pobytu ruské 201.
vojenské základny na území Tádžikistánu v
letech 2008–2013**

Bakalářská práce

Praha 2014

Autor práce: **David Mastný**

Vedoucí práce: **PhDr. Jan Šír, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2014**

Bibliografický záznam

MASTNÝ, David. *Rozhovory o prodloužení pobytu ruské 201. vojenské základny na území Tádžikistánu v letech 2008–2013*. Praha, 2014. 39 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Jan Šír, Ph.D.

Abstrakt

Tato případová studie se věnuje rozhovorům o prodloužení pobytu ruské 201. vojenské základny na území Tádžikistánu v letech 2008–2013. Práce zkoumá zájmy Rusů a Tádžiků ve vztahu k základně, motivy, z nichž při vyjednávání výsledného řešení vycházeli, faktory, které do procesu vstoupily a dopady další ruské vojenské přítomnosti na politickou, bezpečnostní a ekonomickou situaci v zemi. Skládá se z analýzy významu základny v kontextu rusko-tádžických vztahů s ohledem na problémy, jako je propustnost hranic, obchod s drogami a pašeráctví, radikální islamismus, kvalita tádžických silových složek, energetická politika, napojení na trans-regionální dopravní síť, pracovní migrace a vztahy s Uzbekistánem. Dále studie obsahuje analýzu průběhu vyjednávání z historického a politického hlediska a analýzu přímých i nepřímých dopadů další přítomnosti ruských vojsk v Tádžikistánu.

Abstract

This case study examines a negotiation process on extension of the Russian 201st military base in Tajikistan, which took place in 2008–2013. The paper examines interests of Russians and Tajiks in relation to the base, their motives, on which they based negotiations, factors, that entered the process and a future impact of Russian military presence on the political, security and economic situation of the country. It consists of an analysis of significance of the base in context of Tajik and Russian relations, regarding to problems such as porous borders, drug trafficking and smuggling, radical Islamism, quality of Tajik armed forces, energy policy, trans-regional transportation network connection, labor migration and relations with Uzbekistan. It includes also an analysis of the negotiation process from historical and political point of view and an analysis of other direct and indirect impacts of future Russian military presence in Tajikistan.

Klíčová slova

Tádžikistán, Rusko, 201. vojenská základna, divize, jednání, zahraniční politika.

Keywords

Tajikistan, Russia, 201st military base, division, negotiation process, foreign policy

Rozsah práce: 75 376

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 10.5.2014

David Mastný

Poděkování

Zde bych rád poděkoval především vedoucímu práce PhDr. Janu Šírovi, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce, jeho trpělivost a probuzení mého zájmu o Střední Asii. Dále bych rád poděkoval skladateli Hansi Zimmerovi, jehož soundtrack k filmu Black Hawk Down mi pomohl s navozením správné tvůrčí atmosféry. Nakonec samozřejmě děkuji rodině, přátelům, přítelkyni a všem, kteří mě podporovali v průběhu mého zápolení se studiem.

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno: David Mastný
E-mail: mastnyd@gmail.com
Semestr: Zimní
Akademický rok: 2013/2014
Název práce: Činnost a postavení ruské 201. vojenské základny na území Republiky Tádžikistán
Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok): Letní, 2013/2014
Vedoucí bakalářského semináře: PhDr. Vít Smetana, Ph.D.
Vedoucí práce (není povinné): PhDr. Jan Šír, Ph.D.
Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek): Po rozpadu SSSR a vzniku nových nezávislých států došlo ze strany Ruska k částečnému ústupu z pozic, které si ve Střední Asii za více než století nadvlády vybuodovalo. Geografická poloha a nově vzniklé bezpečnostní hrozby na bývalé sovětské periferii, spolu s nástupem režimu V. Putina však přinesly novou vlnu zájmu o tuto oblast. Tádžikistán je díky své strategické poloze místem dislokace největšího ruského kontingentu v regionu a úspěšná jednání o jejím prodloužení byla jedním z velkých úspěchů ruské diplomacie v posledních letech. V českém prostředí se navíc takto závažnému a aktuálnímu tématu věnuje minimum prostoru, což z něj činí vděčný námět pro tuto bakalářskou práci.
Předpokládaný cíl (5 řádek): Práce má za cíl přiblížit činnost a postavení ruské 201. motostřelecké divize, která byla posléze přeměněna na 201. vojenskou základnu a působí na třech vojenských zařízeních v Tádžikistánu. Současně by měla sledovat zájmy ruského a tádžického vedení ve vztahu k základně, přiblížit motivy, ze kterých oba aktéři vycházeli při jednání o prodloužení pobytu vojsk na území republiky a nastítnit dopady ruské vojenské přítomnosti na bezpečnostní situaci v zemi.
Základní charakteristika tématu (10 řádek): Novodobá historie ruské 201. motostřelecké divize je úzce svázána s historií Tádžické Republiky. Divize působí na území středoasijské republiky již od sovětských dob a v kritických chvílích tádžické občanské války v 90. letech byla důležitou oporou proruský orientovaného režimu. Ústup Ruska z jeho pozic ve Střední Asii se novému režimu V. Putina podařilo otočit, a na řadu tak přišla jednání o další činnosti ruských vojsk v mladé republice, která díky své strategické poloze v sousedství s neklidným Afghánistánem i rozvíjející se Čínou stále více získává na důležitosti. Na počátku 21. století pak dochází k posilování ruské přítomnosti v Tádžikistánu a díky úspěšným jednáním se Rusům podařilo do budoucna vytvořit protiváhu americkému i čínskému elementu v regionu a navíc posílit předpolí Ruské Federace na bývalé hranici SSSR.
Předpokládaná struktura práce (10 řádek): Po úvodním vymezení tématu, cílů práce, přístupu, výzkumné otázky, tezí a rozboru literatury bude následovat kratší historický úvod do problematiky působení 201. motostřelecké divize na území Tádžikistánu po rozpadu SSSR. Tento základ připraví půdu pro hlavní část práce, která se bude věnovat nejprve přetvoření divize v 201. vojenskou

základnu a podmínkám jejího působení na území republiky. Dalším bodem je analýza činnosti ruských vojsk od počátku 21. století, ať už se jedná o protiteroristickou činnost, ochranu hranic před pronikáním radikálních islamistů a pašeráků či pomoc při výcviku tádžických vojsk. Klíčovým tématem, které bude práci uzavírat, je stat' o jednáních o prodloužení působení 201. vojenské základny na další tři desítky let a jeho dopadu na jednotlivé aktéry.

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

Jonson, Lena. Tajikistan in the new Central Asia: geopolitics, great power rivalry and radical Islam. London: Tauris, 2006.

Jonson, Lena. Vladimir Putin and Central Asia: the shaping of Russian foreign policy. London: I.B. Tauris, 2004.

Jonson, Lena. Russia and Central Asia: a new web of relations. London: Royal Institute of International Affairs, Russia and Eurasia Programme, 1998.

Heathershaw, John. Post-conflict Tajikistan: the politics of peacebuilding and the emergence of legitimate order. London: Routledge, 2011.

Allison, Roy. Central Asian security the new international context. London: Royal Institute of International Affairs, 2001.

Fairbanks, Charles. Strategic assessment of central Eurasia. Washington, DC: Atlantic Council of the United States :, 2001.

Marat, Erica. The Military and the State in Central Asia: From Red Army to Independence. London: Routledge, 2009.

de Haas, Marcel. Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century: Putin, Medvedev and, Beyond. London: Routledge, 2010.

Akiner, Shirin. "Conflict and Postconflict in Tajikistan." In Security and Development: Searching for Critical Connections. Lynne Rienner Publishers., 2010. 339-387.

Дынкин, А.А., and В.Г. Барановский. Вызовы безопасности в Центральной Азии. Москва: ИМЭМО, 2013.

Малашенко, А.. Таджикистан: долгое эхо гражданской войны. Москва: Московский Центр Карнеги, 2012.

Podpis studenta a datum

Schváleno

Datum

Podpis

Vedoucí bakalářského semináře

Garant oboru

Obsah

OBSAH	1
ÚVOD	2
1. VÝZNAM ZÁKLADNY V KONTEXTU RUSKO-TÁDŽICKÝCH VZTAHŮ	6
1.1. PROPUSTNOST HRANIC.....	6
1.2. OBCHOD S DROGAMI.....	8
1.3. RADIKÁLNÍ ISLAMISMUS.....	9
1.4. KVALITA OZBROJENÝCH SIL.....	11
1.5. ENERGETICKÁ KRIZE.....	12
1.6. NAPOJENÍ NA TRANS-REGIONÁLNÍ DOPRAVNÍ SÍTĚ.....	13
1.7. PRACOVNÍ MIGRACE.....	14
1.8. VZTAHY S UZBEKISTÁNEM.....	16
2. PRŮBĚH VYJEDNÁVÁNÍ V LETECH 2008–2013	18
3. DOPADY DALŠÍ PŘÍTOMNOSTI 201. VOJENSKÉ ZÁKLADNY	23
3.1. DOPADY VE VOJENSKÉ OBLASTI.....	23
3.2. DOPADY EKONOMICKÉHO CHARAKTERU.....	25
3.3. DOPADY NA VNITROPOLITICKOU A ZAHRANIČNĚPOLITICKOU SITUACI.....	26
ZÁVĚR	29
SUMMARY	31
SEZNAM ZKRATEK	34
BIBLIOGRAFIE	35
PRIMÁRNÍ ZDROJE.....	35
LITERATURA.....	37

Úvod

Na počátku 90. let minulého století Sovětskému svazu viditelně docházel dech a na mnoha místech bývalého impéria vzrůstalo napětí. Stejně tak tomu bylo na samé výspě bortícího se kolosu, v malé horské zemi na horké afghánské hranici, v Tádžikistánu. Krátce po vyhlášení nezávislosti došlo k rozpolcení země na dva tábory – Národní frontu, tvořenou především bývalými aparátčíky z Leninabádského a Kuljóbského¹ klanu a Sjednocenou tádžickou opozicí složenou z koalice Strany islámské obrody a Demokratické strany Tádžikistánu. Na počátku května 1992 vypukly v hlavním městě Dušanbe nepokoje. To se stalo prvním dějištěm občanské války, která s občasnými přestávkami trvala až do roku 1997 a padlo v ní podle různých odhadů 23 až 100 tisíc osob.²

Historie ruské vojenské přítomnosti v Tádžikistánu, sovětské období v to nepočítaje, začíná v roce 1992, kdy byly v reakci na nepokoje v zemi do jurisdikce Ruské federace podřízeny jednotky 201. motostřelecké divize a pohraniční stráže dislokované v Tádžikistánu.³ Moskva díky tomuto rozhodnutí získala nástroj, kterým mohla skrytě tahat za nitky v průběhu občanské války. Ztráta důležitého postu na vnější hranici bývalého SSSR by totiž mohla citelně ohrozit bezpečnost samotného Ruska a strašák islamizace se po zkušenostech z Afghánistánem stal hlavním argumentem pro podporu provládní Národní fronty.

Ruské jednotky v průběhu války střežily strategické objekty, zásobovaly obyvatelstvo a vystupovaly formálně neutrálně. Ve skutečnosti však podporovaly Národní frontu a vynesly do čela země prorusky orientovaného Emomali Rachmona.⁴ Jaro 1997 přineslo obrat v jednáních mezi provládními a opozičními lídry a tak mohla být konečně 27. června podepsána Všeobecná dohoda o nastolení míru a národní shody.⁵ Prezident Rachmon však postupně od moci odstavil většinu opozičních představitelů a podařilo se mu vybudovat autoritářský režim úzce spjatý s Ruskem a orientovaný na Moskvu. Ruská vojenská přítomnost v zemi pak byla udržována díky

¹ Klany z oblastí kolem měst Leninabád (dnes Chodžent) a Kuljób, v severní a jižní části Tádžikistánu.

² Алексей Малашенко, „Таджикистан: долгое эхо гражданской войны,“ *Московский Центр Карнеги* 14, č. 3 (2012): 1.

³ M. J. Orr, *The Russian garrison in Tajikistan: 201st Gatchina Twice Red Banner Motor Rifle Division* (Camberley, Surrey: Conflict Studies Research Centre, Royal Military Academy Sandhurst, 2001), 2.

⁴ Dříve byl dle ruského vzoru Rachmonov, později si koncovku ze jména odstranil.

⁵ Slavomír Horák, *Střední Asie mezi Východem a Západem* (Praha: Karolinum, 2005), 155.

mandátu Mírových sil SNS (*Společenství nezávislých států*, SNS). V roce 1999 konečně vznikla dohoda o přetvoření 201. motostřelecké divize na stálou základnu, k čemuž definitivně došlo v roce 2004.⁶

201. vojenská základna byla vytvořena na základě 201. motostřelecké divize. Je organizačně podobná ostatním ruským divizím. Skládá se ze tří motostřeleckých pluků, rozsáhlé týlové podpory, dělostřelectva, protiletectkých jednotek, obrněných a tankových svazků a letecké podpory vrtulníků Mi a letadel Su-25, rozprostřených po třech kasárna ve městech Kuljób, Kurgan-Tjube a Dušanbe. Bojové svazky mají k dispozici až 7 tisíc mužů, sto tanků, tři sta obrněných transportérů a stovky dělostřeleckých hlavní a transportních vozidel a jedná se v současnosti o největší ruskou vojenskou základnu v zahraničí.⁷ V roce 2014 měla vypršet dohoda o přebývání základny a ruská a tádžická strana již v roce 2008 začaly vyjednávat o jejím možném prodloužení.

Tato práce má za cíl přiblížit důležitost 201. vojenské základny v Tádžikistánu pro oba aktéry jednání. Současně by měla odpovídat na výzkumnou otázku, jaké jsou zájmy obou stran ve vztahu k základně, jaké jsou motivy, z nichž při vyjednávání výsledného řešení vycházely a jaké faktory do procesu vyjednávání vstoupily. Práce rovněž hledá odpověď na otázku, jaké budou přímé i nepřímé dopady další ruské přítomnosti na ekonomickou, bezpečnostní a politickou situaci v zemi.

Z metodologického hlediska bude tato práce kvalitativní jednopřípadovou studií, jejímž předmětem výzkumu bude analýza jednacího procesu Ruska a Tádžikistánu. Případ je vymezen jako jednání o prodloužení pobytu ruské 201. vojenské základny na území Tádžikistánu v letech 2008–2013. Jednotkou výzkumu jsou státy – Rusko a Tádžikistán.⁸

Vztah těchto dvou subjektů je svým způsobem unikátní, a proto je na něj nutné nahlížet poněkud jinak, než na vztah jiných dvou států. Tádžikistán si s nově nabytou nezávislostí po rozpadu SSSR příliš nevěděl rady a občanská válka překazila veškeré možnosti ustavení diplomatických vztahů s třetími zeměmi. Dušanbe proto zvolilo prakticky jedinou možnost zahraniční orientace, a to silné upnutí na velkého a mocného partnera – Rusko. Tato strategie, takzvaný „bandwagoning“, se stala klíčovou až do

⁶ Allison a Jonson, *Central Asian security: the new international context* (London: Royal Institute of International Affairs, 2001), 107.

⁷ “Все Российские базы“, Ё-Газета, <http://www.kommersant.ru/doc/766827> (staženo 16. 4. 2014).

svržení vlády hnutí Tálibán v Afghánistánu koaličními vojsky v roce 2001, kdy se přítomností a zájmem dalších mocností zvýšila šance Tádžiků pokusit se o multivektorovou politiku. Vztah, do kterého se však tímto Tádžikistán dostal, byl a je čistě asymetrický, kdy Rusko používá svůj vliv a moc pro prosazení vlastních geopolitických zájmů, bez přílišného ohledu na především ekonomické zájmy Tádžikistánu. Ten se i přes veškerou snahu v druhé dekádě samostatnosti nedokázal vymanit z vlivu Moskvy. Dnes tak více než kdy jindy Moskva pomocí hrozby a nátlaku využívá tádžických zdrojů, ať už se jedná o lidské zdroje či strategickou polohu, což odpovídá vztahu centra a periferie.⁹

Proces vyjednávání o základně nebyl jen obyčejným mezistátním jednáním. Jeho výsledek, i když to tak možná nevypadá, byl zpočátku velmi snadno předvídatelný. Ve skutečnosti totiž nešlo ani tak o otázku, zda základna zůstane v Tádžikistánu, ale o to, za jakou cenu a za jakých podmínek to bude. Základna je nicméně kvůli řadě faktorů, pramenících z geografické polohy a ekonomické a bezpečnostní situace v zemi, životně důležitá pro Tádžikistán a současně klíčová pro Rusko. Proces vyjednávání je tak velmi zajímavé sledovat. Můžeme z něj vyvodit klíčové zájmy a motivy pro spolupráci obou stran a prozkoumat jejich současné problémy.

Téma bylo vybráno ze dvou důvodů. Zaprvé je velmi aktuální a závažné, protože se jedná o novodobý návrat Ruska do pozic ve Střední Asii, kde je Tádžikistán pro Rusko důležitou oblastí zájmu především díky jeho geografické poloze a bezpečnostním rizikům na hranici bývalého SSSR. S blížícím se vyvedením vojsk NATO z Afghánistánu navíc vzrůstají obavy tádžického vedení o bezpečnost země. Zadruhé, tématu středoasijských problémů se v české literatuře obecně věnuje pouze minimum publikací. Ve světovém měřítku je sice situace lepší, ale neexistuje souhrnná práce, věnující se důležitosti 201. vojenské základny pro současné Rusko a Tádžikistán.

Výběr tématu a jeho aktuálnost se velmi odrazily na výběru použité literatury. Publikace, které by se procesu vyjednávání souhrnně věnovaly, s ohledem na zakončení procesu (konec roku 2013) buď neexistují nebo nejsou zatím pro českého autora dostupné. Většinu informací bylo nutné vypátrat pomocí rešerší v internetových

⁸ Petr Drulák a kol, *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích* (Praha: Portál, 2008), 29–61.

⁹ Lena Jonson, *Tajikistan in the new Central Asia: geopolitics, great power rivalry and radical Islam* (London: I.B. Tauris, 2006), 8, 52.

databázích, na analytických serverech a doplnit informacemi z pramenů, většinou z internetového zpravodajství.

Práce je přesto založena na pečlivém studiu odborné literatury. Nejdříve se totiž mělo jednat o rozsáhlejší práci, zahrnující činnost divize již od počátku jejího nasazení v novodobém Tádžikistánu a až později došlo k zúžení tématu tak, aby dostalo předpokládanému rozsahu. Tyto změny se odráží na úpravách oproti původnímu projektu. Práce vychází z informací, které se o Tádžikistánu a ruském angažmá v zemi nacházejí v pracích odborníků na daná témata. Jedná se o publikace Leny Johnson a Roye Allisona, kdy svými pracemi *Tajikistan in the new Central Asia*¹⁰ a *Central Asian security: the new international context*¹¹ poskytují ucelený vhled do problematiky novodobého Tádžikistánu. Mezi další důležité autory patří Andrej Tsygankov se svojí knihou *Russia's foreign policy change*¹², Erica Marat s jejími publikacemi věnující se organizovanému zločinu, korupci, drogovému obchodu či pracovní migraci.¹³ Z českých autorů poskytl svůj náhled na Střední Asii Slavomír Horák, jehož publikace *Střední Asie mezi Východem a Západem*¹⁴ a jeho rozsáhlá internetová prezentace¹⁵ umožnily pochopit některá základní specifika studovaného problému. Snahou bylo také vyvážit původ zdrojů tak, aby informace ruských či tádžických autorů (tedy těch, kteří píšou rusky) byly suplovány i autory anglofonními a bylo redukováno riziko přílišné zaujatosti.

Samotné jádro práce je rozděleno na tři hlavní části. V první části jde o analýzu hlavních problémových oblastí, které ovlivňují tádžickou a ruskou zahraniční politiku a jsou nutné pro pochopení významu základny pro obě strany. Tyto determinanty jsou seřazeny v osmi kapitolách postupně od bezpečnostních, přes ekonomické až po politické, s ohledem na to, že některé mají více dimenzí a často velmi úzce souvisí s ostatními. Druhá část je věnována analýze průběhu vyjednávání z historického a politického hlediska. Třetí část se věnuje analýze dopadů další přítomnosti ruských vojsk v Tádžikistánu a je rozdělena na tři podkapitoly, které se věnují přímým i

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Allison a Jonson, *Central Asian security*.

¹² Andrei P. Tsygankov, *Russia's foreign policy change and continuity in national identity* (Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2010).

¹³ například Erica Marat, *Labor migration in Central Asia implications of the global economic crisis* (Washington, D.C: Central Asia-Caucasus Institute, 2009).

¹⁴ Horák, *Střední Asie mezi Východem a Západem*.

¹⁵ „201 Гатчинская ордена Жукова дважды Краснознаменная военная база“, Посольство России в Республике Таджикистан, <http://www.rusemb.tj/ru/index/index/pageId/95> (staženo 16. 4. 2014).

nepřímým dopadům vojenského, ekonomického a politického charakteru. V závěru následuje rekapitulace zájmů stran, jejich motivů a faktorů, které determinují vztahy a podepsaly se na vyjednávání, a přehled důsledků a dopadů další ruské přítomnosti.

1. Význam základny v kontextu rusko–tádžických vztahů

Jednání obou stran v procesu vyjednávání byla determinována množstvím problémů, sužujících jak Tádžikistán, tak Rusko. Prozkoumejme a zkusme nyní pochopit, jaký má 201. vojenská základna význam pro Tádžikistán a pro Rusko, proč tomu tak je a jak se to projevuje na spolupráci obou stran.

Dle analýzy ruského politologa Andreje Kazanceva pro Tádžikistán hraje základna z bezpečnostního hlediska životně důležitou roli. Rusku pak přináší výhody, ale je postradatelná. Je to způsobeno především plánovaným stažením koaličních vojsk z Afghánistánu v roce 2014 a tím pádem zvyšující se hrozbou činnosti teroristických bojůvek hnutí Tálibán. Spolu s dalšími destabilizujícími faktory, jako je všeobecně rozšířené pašování (a užívání) narkotik a neutěšená sociální a ekonomická situace, tvoří 201. vojenská základna jeden z opěrných pilířů režimu prezidenta Rachmona, kterému ostatně do čela země sama pomohla.¹⁶

Z ruského pohledu hraje 201. vojenská základna roli předstunutého pohraničního postavení, které má zabránit nejrůznějším hrozbám, které ve většině případů přicházejí z Afghánistánu. Tádžikistán kvůli své dlouhé hranici tvoří nárazníkové pásmo pro Rusko a jakékoliv nepokoje v Afghánistánu mohou být fatální i pro samotný Tádžikistán. Základna zde plní roli garanta stability nejen této země, ale ve skutečnosti celého postsovětského prostoru.¹⁷

1.1. Propustnost hranic

Problémem pro Rusko i Tádžikistán, který je úzce spojen s pronikáním radikálního islamismu a také pašeráctvím, je obrovská propustnost tádžických hranic. Tádžikistán sdílí přes 1,2 tisíce kilometrů dlouhou hranici s Afghánistánem a kolem

¹⁵ „Slavomír Horák“, Slavomír Horák, <http://www.slavomirhorak.net> (staženo 16. 4. 2014).

¹⁶ „Российская военная база в Таджикистане нужна для обеспечения безопасности, прежде всего, самого Таджикистана“, Российский совет по международным делам, http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=234 (staženo 16. 4. 2014).

devíti set kilometrů dlouhou hranici s Kyrgyzstánem.¹⁸ Tyto hranice jsou současně velkou měrou hranicemi autonomní provincie Horský Badachšán, která je nejhornatější, nejdlehlější a nejméně obydlenou částí Tádžikistánu, kde má navíc centrální vláda jen omezený vliv. Při pohledu na mapu je pak jasně vidět pomyslný tranzitní koridor, který představuje snadný přístup hluboko do nitra Střední Asie. Snadný přechod hranice není zapříčiněn pouze geografickými důvody. Váže k sobě i problém vysoké míry korupce mezi špatně placenými a slabě vyzbrojenými tádžickými pohraničníky a špatnou ekonomickou situací obyvatelstva. To často nemá šanci přijít k výdělku jinak, než se do ilegální činnosti nějakým způsobem zapojit.¹⁹

Propustnost hranic je jak pro Tádžikistán tak pro Rusko obrovským problémem. Rusko potřebuje pašeráky a radikály zastavit a to ideálně ještě před tím, než se dostanou na jeho území.²⁰ Zde je nutné si uvědomit, že Rusové nemají příliš jiných možností jak toho dosáhnout, než vybudovat kvalitní kontrolní zónu v Tádžikistánu. V případě, že kriminální či teroristické živly proniknou přes Tádžikistán dále, čeká je na cestě do Ruska už jen překročení 6 tisíc kilometrů dlouhé, ne zcela jasně demarkované a těžce střežitelné rusko-kazašské hranice. Pokud se tedy Rusům nepodaří zastavit nežádoucí osoby ještě předtím, než se dostanou do Kazachstánu, mají pramalou šanci zabránit jejich průniku dále do samotného Ruska.²¹

Z tohoto důvodu je klíčovou ochrana afghánsko-tádžické hranice. Po odchodu ruských pohraničníků, kteří byli z iniciativy Tádžiků vypovězeni v roce 2005, zde zůstaly pouze tádžické patroly, kterým poskytuje podporu malá ruská skupina pro pohraniční spolupráci FSB (*Federální služba bezpečnosti*, FSB).²² Obě strany jsou si vědomy, že tádžickým pohraničníkům je nutné poskytovat vojenskou podporu v případě větších střetů s insurgenty, Dušanbe však z politických důvodů vytrvale odmítá předat část odpovědnosti zpět Rusům. Moskva se sice pokusila v roce 2011 v rámci

¹⁷ „201 Гатчинская ордена Жукова дважды Краснознаменная военная база“, Посольство России в Республике Таджикистан, <http://www.rusemb.tj/ru/index/index/pageId/95> (staženo 16. 4. 2014).

¹⁸ „The World Factbook: Tajikistan“, CIA, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ti.html> (staženo 16. 4. 2014).

¹⁹ Slavomír Horák, „Střední Asie a Afghánistán po roce 2014“ *Mezinárodní politika* 10 (29. října 2013): <http://iir.cz/article/stredni-asie-a-afghanistan-po-roce-2014> (staženo 16. 4. 2014).

²⁰ „International Crisis Group, „Central Asia: Border Disputes and Conflict Potential“ *ICG Asia Report* 33 (2012): 20, http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/28346/ipublicationdocument_singledocument/d5951f7a-5ab8-4af3-b57f-ea8618c97598/en/033_central_asia_border_disputes.pdf (staženo 16. 4. 2014).

²¹ „The Importance of a Deal on Russia's Base in Tajikistan,“ *Stratfor Analysis* (February 2012): 62. Business Source Complete, EBSCOhost (staženo 16. 4. 2014).

vyjednávání o základně nabídnout návrat ruských pohraničních jednotek, toto však bylo Dušanbe odmítnuto a nakonec došlo pouze k prodloužení stávající dohody o pohraniční spolupráci, výcviku a poradenství.²³

1.2. Obchod s drogami

Rozsáhlé pašeráctví, zaměřené téměř výhradně na dvě nejvýznamnější drogové komodity – heroin a opium, přineslo Tádžikistánu několik nepříliš lichotivých prvenství mezi středoasijskými zeměmi. Podle zprávy Úřadu pro drogy a kriminalitu při OSN (*United Nations Office on Drugs and Crime, UNODC*) za rok 2010 z celkových 90 tun heroinu a 35 až 40 tun opia, které z Afghánistánu putovaly takzvanou „severní cestou“ přes Střední Asii (ta se podílí na celkovém světovém transferu drog přibližně z jedné čtvrtiny), putovalo celkem 75 až 80 tun heroinu a 18 až 20 tun opia přes Tádžikistán. Z tohoto obrovského množství se tádžickým celním a pohraničním složkám podařilo odhalit a zadržet pouze asi 3 % kontrabandu.²⁴

S drogovým byznysem v Tádžikistánu souvisí množství problémů, mezi které patří zvýšená kriminalita, drogová závislost, korupce a šíření viru HIV mezi narkomany. Ekonomická situace významně nahrává výskytu pašeráctví mezi běžnými lidmi. Pro příklad, čistý výdělek z transferu jednoho kilogramu heroinu do Ruska je přibližně 14,5 tisíce dolarů.²⁵ V zemi, kde průměrný roční plat činí asi 2,7 tisíce dolarů, je toto velmi lákavá nabídka.²⁶ Alarmující je i rozšíření uživatelů drog, kteří se ke snadno dostupnému heroinu dostanou již za cenu cca 4 až 6 dolarů za gram.²⁷ Podle informací Červeného kříže je v současné době závislých na drogách něco mezi 60 až 100 tisíci lidmi a kvůli naprosto nedostatečné prevenci a hygieně jsou určité kruhy (například vězni) vystaveny epidemii HIV/AIDS. Oficiální čísla udávají, že v roce 2012 bylo v

²² „О российско-таджикских отношениях“, Посольство России в Республике Таджикистан, <http://www.rusemb.tj/ru/index/index/pageId/180> (staženo 16. 4. 2014).

²³ „Tajikistan ratifies border cooperation agreement with Russia“, Asia-Plus Tajikistan News, <http://news.tj/en/news/tajikistan-ratifies-border-cooperation-agreement-russia> (staženo 16. 4. 2014).

²⁴ [http://www.unodc.org/documents/data-and-](http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Studies/Afghanistan_northern_route_2012_web.pdf)

[analysis/Studies/Afghanistan_northern_route_2012_web.pdf](http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Studies/Afghanistan_northern_route_2012_web.pdf), 46

Thibault Le Pichon et al., *Opiate flows through northern Afghanistan and Central Asia: A Threat Assessment*, UNODC (2012), 46, [http://www.unodc.org/documents/data-and-](http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Studies/Afghanistan_northern_route_2012_web.pdf)

[analysis/Studies/Afghanistan_northern_route_2012_web.pdf](http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Studies/Afghanistan_northern_route_2012_web.pdf) (staženo 16. 4. 2014).

²⁵ Thibault Le Pichon, *Opiate flows through northern Afghanistan and Central Asia*, 69.

²⁶ „Where are you on the global pay scale?“, BBC News, <http://www.bbc.com/news/magazine-17512040> (staženo 16. 4. 2014).

²⁷ Pro porovnání v ČR je to cca 50 dolarů

Tádžikistánů nakaženo něco přes 12 tisíc osob, obvykle je ale skutečný počet nemocných mnohonásobně vyšší, než kolik uvádějí národní statistiky.²⁸

S ohledem na výše zmíněné problémy, které pašeráctví generuje, jistě představuje významný destabilizační prvek v zemi. Je ale všeobecně známo, že chapadla pašeráků sahají až do nejvyšších politických kruhů, kterým přinášejí významný profit. To bylo prokázáno i sérií zatčení na vysokých postech v zemi.²⁹ Tento fakt současně částečně vysvětluje tak malé množství zadržené drogy – malé ryby uváznou v síti a ty velké jsou chráněny shora.

Pro Rusko je drogový problém podobně alarmující. Odhaduje se, že se v zemi nachází asi 9 milionů pravidelných uživatelů drog, z nichž kolem 90 % je závislých na afghánském heroinu, což z Ruska činí světovou jedničku v poměru uživatelů heroinu na počet obyvatel. Většina závislých se nachází ve věkovém rozpětí 18–39, což vytváří celou „ztracenou generaci“, která bude prohlubovat demografický úbytek obyvatelstva, protože ročně podlehne závislosti na 30 až 40 tisíc osob.³⁰ Široce rozšířený je i virus HIV. Absence preventivních programů způsobila rozšíření viru mezi narkomany, kdy se z asi jednoho milionu registrovaných nakažených přibližně čtyři pětiny nakazily použitím společných injekčních stříkaček. Nakonec, dochází k rapidnímu nárůstu kriminality přímo či nepřímo spojené s drogami. Z distribuce a pašování drog je ročně obviněno na půl milionu osob a ještě více osob se dopouští drobných krádeží, prostituce a další kriminality, aby na svou dávku sehnalo finance.³¹ Rusové jsou obecně příznivci silového postupu proti šíření drogového problému a preferují spíše zaškrcení drogové tepny, než zavedení preventivních programů. Udržení vojenské přítomnosti na hranici s Afghánistánem je pro ně proto základním předpokladem k udržení tohoto postupu.

1.3. Radikální islamismus

Důležitým argumentem, kterým často vlády Ruska a Tádžikistánů obhajují přítomnost 201. vojenské základny, je nebezpečí rozšíření radikálního islamismu v oblasti Střední Asie a jeho posun dále na území Ruské Federace. S blížícím se plánovaným datem stažení západních sil z Afghánistánů (předpokládá se konec roku

²⁸ „Tajikistan: On Afghanistan’s Heroin Highway, Corruption Fuels Addiction and HIV“, Euroasianet.org, <http://www.eurasianet.org/node/65240> (staženo 16. 4. 2014).

²⁹ Thibault Le Pichon, *Opiate flows through northern Afghanistan and Central Asia*, 12, 46.

³⁰ „Number of Drug Addicts in Russia Nears 9 Million“, RIA Novosti, <http://en.ria.ru/crime/20121227/178441734.html> (staženo 16. 4. 2014).

2014) rostou obavy z neschopnosti afghánské vlády zvládnout bezpečnostní hrozby, které by se snadno mohly přelít i do ostatních středoasijských republik.

Na jednu stranu, rozvoji radikálního islámu nahrává značné rozšíření náboženství v zemi. Více než 90 % obyvatel se hlásí k islámu, v zemi je činná i jediná povolená islámská strana v postsovětské Střední Asii. Operuje zde množství skupin, které se přímo k radikálnímu islámu hlásí, například Islámské hnutí Uzbekistánu (*Islamic Movement of Uzbekistan*, IMU), proslulé výpady do kyrgyzského Batkenu v roce 1999. Dále lze uvést jeho odnož – Hnutí islámského džihádu (*Islamic Jihad Union*, IJU)³² nebo místní skupinu globální organizace Hizb ut-Tahrir, činnou především v oblastech s přítomností uzbecké minority (Fergánská kotlina, uzbecké pohraničí).³³

Na druhou stranu, skutečná úroveň religiozity se podstatně liší od udávaných čísel. Tádžikové jsou také v naprosté většině vyznavači umírněné hanáfijské školy sunnitského islámu. Netíhnou proto příliš k radikálním myšlenkám, bez ohledu na to, že desetiletí sovětského vlivu určitou měrou působily na specifický vývoj islámu v této oblasti (sovětský islám). Velké procento nových příznivců se proto do těchto hnutí rekrutuje spíše z ekonomických důvodů. Skupiny často volí islamistickou rétoriku z čistě pragmatického hlediska – jako zástěrku skutečné činnosti, kterou je pašování narkotik z Afghánistánu a další kriminální činnost.³⁴

K závažnějším střetům mezi ozbrojenci a provládními silami dochází pravidelně téměř každým rokem. Hlavním problémem pro vládní síly je v těchto střetnutích především guerillový charakter boje. Pro pravidelné jednotky je velmi obtížné ve složitém terénu vypátrat a přinutit rebely k bitvě. Bojůvky jsou navíc málo početné a pouze lehce vyzbrojené, což ztěžuje jejich stopování a eliminaci. V porovnání s insurgencemi, které známe z jiných částí světa, jsou zde však primárními cíli spíše kriminální činnost než zřízení teokratického režimu, jako je tomu například na severním Kavkaze, Blízkém východě či v Afghánistánu. Samotný faktor radikálního islamismu a

³¹ „Russia Drug Abuse Top Problem, According To Poll“, The Huffington Post, http://www.huffingtonpost.com/2012/07/12/russia-drug-abuse_n_1667786.html (staženo 16. 4. 2014).

³² „Ratification of Russian military base deal provides Tajikistan with important security guarantees“, IHS Jane's, <http://www.janes.com/article/27898/ratification-of-russian-military-base-deal-provides-tajikistan-with-important-security-guarantees> (staženo 16. 4. 2014).

³³ Jonson, *Tajikistan in the new Central Asia*, 164–5, 192.

³⁴ „Konfliktní zóny ve střední Asii“, Slavomír Horák, <http://slavomirhorak.euweb.cz/MP92000.htm> (staženo 16. 4. 2014).

jeho šíření by tak rozhodně neměl být podceňován. Je však nutné ho brát s určitou rezervou a zkoumat hlavně v souvislostech s ostatními faktory.³⁵

1.4. Kvalita ozbrojených sil

Ozbrojené síly Tádžikistánu, spolu s bezpečnostními složkami jako je policie a pohraniční stráž, můžeme nepochybně zařadit mezi jedny z nejhorších ve Střední Asii (a ve světě). Právě jejich (ne)kvalita úzce souvisí s většinou zde zmíněných problémů, sužujících Tádžikistán. Současný bezútěšný stav armády částečně odráží situaci samotného Tádžikistánu. Po rozpadu SSSR byly jednotky Turkestánského vojenského okruhu předány následnickým státům s jedinou výjimkou – 201. motostřeleckou divizí. Tádžikistán tak fakticky nedisponoval žádnou regulérní armádou.³⁶ Pět let občanské války spolu s katastrofálním stavem poválečné ekonomiky neumožnil výstavbu kvalitních ozbrojených složek a většinu jejich úkolů tak museli zastávat Rusové.

Armáda se potýká s množstvím problémů, mezi které patří nedostatek finančních prostředků, zastaralá technika, ztráta prestiže, neochota branců k službě, šikana, problémy se zásobováním a další.

S rozpočtem ve výši 60 milionů dolarů je tádžická armáda jednou z nejhůře financovaných na světě.³⁷ Přestože země každoročně obdrží dotace z programů vlád Ruska, Spojených států, Číny a od OSN, stále je výše výdajů na obranu mizivá v porovnání s hrozbami, kterým musí země čelit.³⁸ Důsledkem je pak výzbroj, pocházejících mnohdy ještě z dob sovětské invaze do Afghánistánu či platy, které se u nováčků pohybují kolem dvou dolarů měsíčně.

Ozbrojené síly se v posledních letech musí potýkat i se ztrátou prestiže. Mladí lidé často svolí k úplatkům či emigraci jen proto, aby se vyhnuli službě ve špinavých hromadných ubytovnách na základnách v odlehlých částech země. Odrazuje je i začarovaný kruh široce rozšířené šikany ze strany služebně starších vojáků, nevyhovující a nedostatečná strava a epidemie různých nemocí. Představa, že se tyto jednotky mohou srovnávat s kvalitně vyzbrojenými, dobře financovanými a zkušenými

³⁵ Tomasz Sikorski, „Armed Operations by Islamist Fundamentalists in Central Asia in 2009“, *The Polish Quarterly of International Affairs* 19, č. 1 (2010): 39–65, <http://www.proquest.com> (staženo 16. 4. 2014).

³⁶ Erica Marat, „Soviet Military Legacy and Regional Security Cooperation in Central Asia“, *China and Eurasia Forum Quarterly* 5, č. 1 (2007): 96.

³⁷ Pro srovnání, rozpočet ČR se pohybuje okolo částky 2 miliardy dolarů

³⁸ Timothy A. Krambs, „Central Asia and the Afghanistan Security Dilemma: Amelioration, Retrograde, Or Status Quo? Central Asia's Role in Regional Security regarding Afghanistan After 2014.“, *The Quarterly Journal* 12, č. 2 (Jaro 2013): 1–26, <http://www.proquest.com> (staženo 16. 4. 2014).

kriminálními a teroristickým skupinami, je nepředstavitelná. Vojáci se tak ve výsledku velmi často nechají raději uplatit nebo se věnují jiné výdělečné činnosti a svoji službu zanedbávají, než aby riskovali životy při výkonu služby.

1.5. Energetická krize

Extrémně studená zima let 2007/2008 vynesla na povrch dlouho neřešený problém celé Střední Asie – nerovnoměrnou distribuci fosilních paliv a vody a nevyřešenou otázku společného využití zdrojů a energií v postsovětském prostoru. V sovětských dobách byl Tádžikistán zásobován z ostatních republik potřebnými energiemi a je naopak zásoboval vodou. Dnes země stále nedisponuje velkokapacitními ropnými či plynovými vrty. V zásobování energií a palivy je plně závislá na Rusku (až 90 % ropných produktů)³⁹ a především na vůli tranzitní země – Uzbekistánu.

Zhoršující se vzájemné vztahy Tádžikistánu a Uzbekistánu způsobily postupné odstřižení Tádžikistánu od elektrické energie ze zahraničí a později i pravidelné odstávky dodávek ropy a plynu. Vedení země se proto upnulo na myšlenku dostavby gigantické vodní elektrárny Rogun a řady menších projektů na využití nesmírného hydroenergetického bohatství země, které je schopné produkovat při optimálním využití více než 260 miliard TWh ročně. Dostavba Rogunské elektrárny však má podle odhadů stát přes 2 miliardy dolarů a vzhledem k tomu, že například na rok 2013 vyčlenilo Dušanbe ve státním rozpočtu částku asi jen 250 milionů dolarů, zdá se být dostavba elektrárny hudbou daleké budoucnosti.

V současné situaci tak dochází ve velké části země pravidelně k dlouhodobým výpadkům elektrické energie. S výjimkou Dušanbe jsou časté pouze dodávky, trvající pět až sedm hodin denně.⁴⁰ Od elektrické energie je většinu zimy odříznut až jeden milion obyvatel menších sídel a vesnic. Lidé jsou pak odkázáni na budování provizorních vodních mlýnů-elektráren či topení dřevem, které se významně podílí na deforestaci a zhoršování kvality ovzduší.⁴¹

Pro Dušanbe je proto klíčové, najít partnera, který stavbu hydroelektráren zaštití nejen finančně, ale i politicky. Energetická soběstačnost tak hraje jednu z hlavních rolí

³⁹ McDermott, „Moscow’s Military Muscle in Central Asia“.

⁴⁰ Aktuální situace v celé zemi je možné vidět viz. „Ситуация с электроснабжением“, Barknest.tj, http://www.barknest.tj/index.php?option=com_wrapper&view=wrapper&Itemid=2 (staženo 16. 4. 2014).

⁴¹ „Solving Tajikistan’s Energy Crisis“, Carnegie Endowment for International Peace, <http://carnegieendowment.org/2013/03/25/solving-tajikistan-s-energy-crisis/fta8> (staženo 16. 4. 2014).

při jednání s Moskvou a Dušanbe potřebuje podporu Rusů pro vymanění se ze závislosti na uzbecké infrastruktuře a vůli uzbeckého prezidenta Isloma Karimova.

1.6. Napojení na trans-regionální dopravní síť

Nevyřešené dědictví sovětských dob se naplno projevuje v oblasti trans-regionálních dopravních sítí, spojujících Tádžikistán se zbytkem světa. V sovětských dobách byly hranice Uzbecké a Tádžické svazové republiky víceméně pouze uměleckým počinem Josefa Stalina. V současné době však představují pro čistě vnitrozemský Tádžikistán obtížně řešitelný problém, který ho izoluje od zbytku světa a významnou měrou přispívá ke špatné ekonomické situaci země.

Železniční doprava představuje pro takto hornatou zemi nejjednodušší způsob hromadného tranzitu osob a zboží ze zahraničí. Tádžikistán dnes disponuje třemi hlavními železničními koridory, které ho spojují s vnějším světem. Od severu na jih se jedná o trasy z uzbeckého Bekabádu přes tádžickou část Fergánské kotliny a město Konibodom, dále ve střední části země z pohraniční Sariasije, vedoucí až do Dušanbe a nakonec trať Amuzang–Kurgan-Tjube–Kuljób, vedoucí z jihozápadního cípu země na severovýchod.⁴² Železniční spojení s Kyrgyzstánem a Čínou je kvůli horskému masívu Fanských hor a Pamíru téměř vyloučeno a desetiletí válek u jižního souseda znemožnily stavbu železničního spojení ze směru Afghánistánu.

V případě silničního spojení je situace poněkud lepší pouze v Sogdské oblasti, která je relativně dobře propojena s okolním Uzbekistánem a Kyrgyzstánem. Přes masiv Fanských hor ji však spojuje se zbytkem země jediná silnice M34, která do Dušanbe stahuje i dopravu ze směru Samarkand–Pendžekent. Alternativním spojením pak zůstává již jen osamocená Pamírská dálnice M41, kopírující železniční uzel Sariasije–Dušanbe a pokračující dále do Pamírské oblasti, kterou opisuje po kružnici a přes města Chórog a Murgab míří do Kyrgyzstánu.⁴³

Vnitrozemská poloha Tádžikistánu samozřejmě neumožňuje rozsáhlé rozvinutí lodní dopravy. Přestože má země množství vodních toků a je spolu s Kyrgyzstánem

⁴² „Tajikistan map“, United Nations, <http://www.un.org/Depts/Cartographic/map/profile/tajikist.pdf> (staženo 16. 4. 2014).

⁴³ Data a označení silnic pochází z aplikace Google Maps.

zásobárnou vody celé Střední Asie, s výjimkou dvoustakilometrového úseky řeky Vachš, se jedná o nesplavné, divoké toky, nevhodné pro lodní dopravu.⁴⁴

Ještě horší stav panuje v oblasti napojení Tádžikistánu na síť produktovodů. Země disponuje jediným ropovodem o délce třiceti osmi kilometrů, který přivádí surovinu přes uzbeckou část Fergánské kotliny a osamoceným plynovodem, vedoucím z Ruska přes uzbeckou Bucharu až do Dušanbe.⁴⁵ Elektrická energie ze zahraničí může proudit z Turkmenistánu přes jednotnou středoasijskou elektrickou síť. Na své cestě však musí opět překročit území Uzbekistánu. Ten to však od roku 2009, kdy z jednotné sítě vystoupil, neumožňuje.⁴⁶

Je zcela patrné, že Tádžikistán je životně závislý na chování svého většího souseda – Uzbekistánu, s kterým ho v současnosti nepojí příliš vřelé vztahy. Podle dat poskytnutých tádžickou státní železniční společností provádí uzbecká strana od roku 2009 systematické a cílené zpoždování nákladních vagónů mířících do země a daří se jí téměř paralyzovat život v Tádžikistánu. V dubnu 2012 navíc Uzbekové zastavili veškeré dodávky plynu do Tádžikistánu a odmítli použití své části plynovodu pro dodávky z Turkmenistánu. Nedostatek surovin a paliva zastavil průmyslové závody a farmy a podepisuje se i na kvalitě života běžných obyvatel.⁴⁷

1.7. Pracovní migrace

Pracovní migrace je již od rozpadu SSSR jedním z klíčových faktorů ve vztazích Ruska a postsovětských států. Podle dat Mezinárodní organizace pro migraci (*International Organization for Migration*, IOM) pracuje v Rusku ročně kolem 12 milionů pracovních migrantů, z nichž až 1,5 milionu tvoří Tádžikové. Důvodem pro to, že téměř každý třetí dospělý Tádžik odjíždí ze země (přičemž 90 % z nich vyráží do Ruska), je především nedostatek pracovních míst a vysoká míra chudoby v zemi. V Tádžikistánu je jen minimum průmyslových závodů a většina země není vhodná pro

⁴⁴ „The World Factbook: Tajikistan“, CIA, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ti.html> (staženo 16. 4. 2014).

⁴⁵ „Russia - Former Soviet Union Pipelines map - Crude Oil (petroleum) pipelines - Natural Gas pipelines - Products pipelines“, Theodora.com, http://www.theodora.com/pipelines/russia_former_soviet_union_pipelines.html (staženo 16. 4. 2014).

⁴⁶ Krambs, „Central Asia and the Afghanistan Security Dilemma.“

⁴⁷ Podrobněji viz. „Tajikistan blames Uzbekistan in systematic violation of railroad transportation agreements“, Fergana Information Agency, <http://enews.fergananews.com/articles/2637> (staženo 16. 4. 2014).

„Uzbekistan-Tajikistan: When is a Blockade a Blockade?“, Euroasianet.org, <http://www.eurasianet.org/node/65230> (staženo 16. 4. 2014).

zemědělství. Příjmy migrantů tak často živí doma celé rodiny a peníze zasílané zpět činí téměř polovinu HDP Tádžikistánu.⁴⁸

Pracovní migranti v Rusku vykonávají především podřadné, nekvalifikované a špatně placené práce, které odmítají dělat samotní Rusové. Jedná se v naprosté většině případů o práce ve stavebnictví, zemědělství, na ropných vrtech a při těžbě zemního plynu. Kromě toho se až třetina migrantů zabývá obchodem se zbožím, které vlaky, automobily či letecky přiváží do Ruska nebo naopak z něj vyváží (takzvaní „čelnoci“). Pouze 3 % vykonávají kvalifikované práce ve školství či lékařství.⁴⁹

Pracovní migranti, v Rusku většinou mírně pejorativně označovaní jako „gastarbaiteři“, naráží na svých cestách na množství byrokratických překážek a rasových předsudků, které jim ztěžují či znemožňují uplatnění. Nepříjemnou překážkou jsou nové ruské zákony, které nařizují pracovníkům v oblasti obchodu a komunálních služeb prokázat svoji znalost ruštiny. Toto je především pro mladší generaci, která již nemá vysvědčení ze sovětských škol, velký problém.⁵⁰ Další potíže působí plánovaná změna v imigrační kontrole, kdy při vstupu do Ruska od roku 2015 přestanou platit strojově nečitelné interní dokumenty země SNS (tádžické občanské průkazy a pasy).⁵¹ Mnoho migrantů bude nuceno opatřit si nové doklady, což je často spojeno se zdoluhavým procesem a množstvím úplatků.

Občané středoasijských zemí, mezi nimi i mnoho Tádžiků, se v Rusku setkává s rasismem a xenofobním chováním nejen ze strany obyčejných Rusů, ale i médií, politiků a pořádkových sil. Alarmující je však spíše nárůst počtu nacionalistických a neonacistických skupin, které neváhají sáhnout k fyzickému násilí a likvidaci osob na základě jejich „středoasijského“ vzezření. Pro příklad mohou sloužit statistiky z roku 2011, kdy se z Ruska domů nevrátil přibližně každý tisící pracovní migrant. Mnozí migranti v reakci často sahají k ozbrojení či odvetným akcím, což dále situaci eskaluje.⁵²

⁴⁸ McDermott, „Moscow’s Military Muscle in Central Asia“.

⁴⁹ Marat, Labor migration in Central Asia, 13–14.

⁵⁰ „Tádžikistán – Zahraničně-politická orientace“, MZV ČR, http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/aside/tadzikistan/politika/zahranicne_politicka_orientace.html (staženo 16. 4. 2014).

⁵¹ „Путин: въезд в РФ должен быть разрешен только по загранпаспортам“, РИА Новости, <http://ria.ru/society/201212/914456159.html> (staženo 16. 4. 2014).

⁵² „Судьба рабочих-мигрантов из Таджикистана в России: суд Линча и тревожные параллели“, Голос Америки, <http://blogs.voanews.com/russian/russia-watch/2011/10/19/судьба-рабочих-мигрантов-из-таджикистана/> (staženo 16. 4. 2014).

Z výše zmíněných faktů je jasně patrný obrovský význam pracovní migrace do Ruska pro samotnou existenci Tádžikistánu. Pracovní migranti představují nejen důležitý zdroj finančních příjmů, ale i signifikantní politickou sílu a v zájmu domácích politiků je snaha maximálně zlepšit jejich postavení ať už z pohledu pracovních podmínek, osobní bezpečnosti i byrokracie.⁵³

1.8. Vztahy s Uzbekistánem

„Samarkand a Bucharu si stejně vezmeme!“⁵⁴

– Emomali Rachmon

V minulých kapitolách se několikrát odkazovalo na nepříliš dobré vztahy Tádžikistánu a Uzbekistánu. Vztah obou zemí je přitom jedním z nejvýznamnějších problémů zahraniční politiky Tádžikistánu a Dušanbe logicky hledá spojení, kterého díky základně může najít v Rusku.

K dramatickému zhoršení vzájemných vztahů poprvé došlo v roce 1999 po útocích IMU na Uzbekistán s cílem svrhnout režim prezidenta Karimova. Z podílů na těchto útocích byl viněn kromě IMU i Tádžikistán, protože na jeho území se nacházely výcvikové kempy IMU.⁵⁵ Tyto útoky vedly k zaminování úseků společné hranice, které si následně každoročně vyžádá desítky obětí z řad místních obyvatel.⁵⁶

Největším ohniskem sporu je však stavba vodní elektrárny Rogun. Desítky let rozestavěný projekt, který by ukončil energetickou krizi, by Tádžikistánu současně poskytl kontrolu nad zdroji pitné vody Uzbekistánu. Tomu z 90 % slouží k zavlažování bavlníkových plantáží, jejichž produkce se velkým dílem podepisuje na HDP země. Dušanbe by tímto získalo podobnou kontrolu nad uzbeckou ekonomikou, jakou má nyní Taškent nad tádžickou.

Většina Tádžiků nedůvěřuje ruským pořádkovým silám a raději se brání vlastními silami a snaží se přebývat v kolektivu známých, kteří mohou případně pomoci při napadení.

Neformální rozhovory s pracovními migranty ve vlaku Moskva–Dušanbe, květen 2013.

⁵³ „Таджикские политики начали борьбу за голоса гастарбайтеров“, Deutsche Welle, <http://www.dw.de/таджикские-политики-начали-борьбу-за-голоса-гастарбайтеров/a-16355827> (staženo 16. 4. 2014).

⁵⁴ „Переговоры между Рахмоном и Каримовым не сняли напряженность между странами“, TJKNews.com, <http://tjknews.com/?p=1673> (staženo 16. 4. 2014).

⁵⁵ Jonson, *Tajikistan in the new Central Asia*, 113-114.

⁵⁶ „Landmines Still a Threat on Tajik-Uzbek Border“, Institute for War and Peace Reporting, <http://iwpr.net/report-news/landmines-still-threat-tajik-uzbek-border> (staženo 16. 4. 2014).

Ze strany Taškentu došlo postupně k zavedení faktické ekonomické blokády země již zmíněnými odstávkami dodávek ropy, plynu a elektřiny, zpožděním nákladních vlaků, častým bezdůvodným uzavíráním společné hranice a zavedením vízové povinnosti pro občany Tádžikistánu.

Poslední dva kroky dosahují ve středoasijských poměrech úplně jiných rozměrů, než kdekoli jinde. Obě země jsou úzce infrastrukturně propojeny a zvláště ve Fergánské kotlině často vedou cesty přes uzbecké enklávy. Na stejný problém naráží i milion tádžických pracovních migrantů při cestě do Ruska, a uzbecké a tádžické menšiny, které žijí na opačné straně hranice.

Největší menšinou v Tádžikistánu jsou dnes totiž etničtí Uzbekové, jejichž počet je odhadován na 15 % populace Tádžikistánu, tudíž asi 1,2 milionu osob. Žijí převážně v Sogdské oblasti ve Fergánské kotlině, v regionu Kurgan Tjube a západně od Dušanbe.⁵⁷ V případě tádžické menšiny v Uzbekistánu, tvořící oficiálně asi 5 % obyvatelstva země, což je asi 1,1 milionu osob, které přebývají většinou v oblastech s městy Samarkand, Buchara.⁵⁸ Neoficiálně se hovoří dokonce o 4 až 6 milionech Tádžiků. Ti však kvůli perzekuci ze strany uzbeckých úřadů mnohdy svůj původ skrývají.⁵⁹

Dle analýz serveru Euroasianet z let 2011⁶⁰ a 2013⁶¹, dochází na obou stranách hranice k velmi podobným projevům diskriminace, zvláště v oblastech školství, soudnictví, jazykové svobody či politického zastoupení. Paradoxní je, že nejde ani tak o nevraživost jednotlivých národnostních skupin, ale spíše o cílené tažení vládních úřadů proti té které menšině, které odráží současnou zahraničněpolitickou krizi obou států.

Celý případ má nakonec ještě osobní rozměr, který je zapříčiněn silnými osobními antipatiemi Isloma Karimova a Emomali Rachmona. Oba prezidenti nejsou dlouhodobě schopni a ochotni řešit vzájemné vztahy s chladnou hlavou a na setkáních mezi nimi dochází k častým hádkám a v několika případech i rvačkám. Prezident Rachmon vytýká svému protějšku ekonomickou blokádu a přilévá olej do ohně výroky

⁵⁷ „Uzbeks“, Minority Rights Group International, <http://www.minorityrights.org/2383/tajikistan/uzbeks.html> (staženo 16. 4. 2014).

⁵⁸ „Tajiks“, Minority Rights Group International, <http://www.minorityrights.org/2483/uzbekistan/tajiks.html> (staženo 16. 4. 2014).

⁵⁹ Jonson, *Tajikistan in the new Central Asia*, 108

⁶⁰ „Tajikistan's Ethnic Uzbeks: Poor Like Everyone, But Sidelined More“, Euroasianet.org, <http://www.eurasianet.org/node/62952> (staženo 16. 4. 2014).

⁶¹ „Uzbekistan: Tajik Language Under Pressure in Ancient Samarkand“, Euroasianet.org, <http://www.eurasianet.org/node/67724> (staženo 16. 4. 2014).

o opětovném sjednocení měst Samarakand a Buchara s Tádžikistánem.⁶² Islom Karimov také nejde pro silná slova daleko a nevyločil možnost válečného konfliktu v případě, že dojde k dostavbě Rogunské vodní elektrárny.⁶³

2. Průběh vyjednávání v letech 2008–2013

Samotná jednání o prodloužení pobytu ruské 201. vojenské základny se vyznačovala poměrně dramatickým vývojem. Na obou stranách nejprve panoval značný zájem udržet v provozu důležitý středoasijský hraniční post. Tádžické vedení však v průběhu vyjednávání a ratifikace smlouvy vznášelo množství podmínek, které zkomplikovaly průběh procesu. Ten se ve výsledku táhl přes čtyři roky. Z předchozí kapitoly vyplývá, jaký význam má základna pro oba aktéry a v této kapitole uvidíme, jak některé z těchto faktorů více či méně zasahovaly do jednání a ovlivňovaly výsledné řešení.

První diskuse o nutnosti prodloužit stávající smlouvu o zřízení vojenské základny začaly v roce 2008. Zpočátku obě strany předpokládaly prodloužení smlouvy za stávajících podmínek, na kterých se domluvily v roce 2004⁶⁴ a které se zdály být oběma přijatelné.⁶⁵ V říjnu 2009, při oficiální návštěvě tehdy nově zvoleného ruského prezidenta Dimitrije Medvěděva, navštívil tádžický prezident Emomali Rachmon Moskvu. Rachmon na schůzi zkritizoval ruskou stranu za neposkytnutí slíbených dvou miliard dolarů v investicích do tádžické energetické sféry, za pomalý průzkum na tádžických plynových nalezištích, který vede ruská státní společnost Gazprom, a za podporu Uzbekistánu v jeho tažení proti dokončení Rogunské vodní elektrárny. Zde poprvé Rachmon vznesl požadavek na zrevidování původních podmínek a požádal Rusy o zavedení roční platby za základnu ve výši kolem 250 až 300 milionů dolarů, které měly zacelit mezery v tádžickém rozpočtu a předejít energetické krizi.⁶⁶ Tomuto požadavku Rusové od počátku vehementně oponovali s ohledem na důležitou roli,

⁶² „Переговоры между Рахмоном и Каримовым не сняли напряженность между странами“, TJKNews.com, <http://tjknews.com/?p=1673> (staženo 16. 4. 2014).

⁶³ „Таджикистан ищет выход из кризиса“, Независимая газета, http://www.ng.ru/cis/2012-11-29/6_tajikistan.html (staženo 16. 4. 2014).

⁶⁴ Více o smlouvě z roku 2004 viz. „О российско-таджикских отношениях“, Посольство России в Республике Таджикистан, <http://www.rusemb.tj/ru/index/index/pageId/180> (staženo 16. 4. 2014).

⁶⁵ „Минобороны России: Пребывание российской базы в Таджикистане - на грани срыва“, Информационное агенство Фергана, <http://www.fergananews.com/news.php?id=18951> (staženo 16. 4. 2014).

⁶⁶ „Путин обманул Рахмона, очередь Медведева решать: нужен ли ему Таджикистан“, Свободная Пресса, <http://svpressa.ru/politic/article/15834> (staženo 16. 4. 2014).

kteřou seřrála 201. motostřelecké divize v ochraně tádžického majetku a obyvatelstva v občanské válce.⁶⁷ Jednání proto uvázla na další téměř tři roky na mrtvém bodě, kdy žádná ze stran nechtěla ustoupit ze svých požadavků.

V této době se poprvé objevily spekulace o uzavření 201. vojenské základny a Moskva pocítla, že postupně v zemi ztrácí pozice. Koncem roku 2010 se proto do Dušanbe vydal zástupce ruského ministerstva zahraničí a bývalý velvyslanec v Tádžikistánu Maxim Peškov, který měl s Tádžiky vyjednávat o možném návratu ruských pohraničních jednotek do Tádžikistánu. Nabídl jako protislužbu zrušení nedávno uvalených cel na ropné produkty. Tento jednostranný krok byl prvním ze série nátlaku na Dušanbe, které mělo akceptovat ruské návrhy.⁶⁸

Koncem léta 2011 tádžický ministr zahraničí Hamrokon Zafirí definitivně vyloučil možnost návratu pohraničníků a podpořil nároky Tádžiků na nájemné za základnu. Je velmi pravděpodobné, že Tádžikové doufali v zájem Spojených států o pronájem vojenského zařízení v zemi a snažili se „vyhandlovat“ na Moskvě co nejvíc ústupků výměnou za odmítnutí Washingtonu. To ovšem vyvolalo v Rusku velkou nevoli. Významné zhoršení vztahů se projevilo hlavně návrhy na zavedení vízového režimu pro tádžické pracovní migranty.⁶⁹

Mírný pokrok v jednání nastal až v září 2011, kdy prezident Medvěděv navštívil Tádžikistán. S Rachmonem se zde dohodli na předběžném prodloužení pobytu 201. vojenské základny na bezplatném principu na dobu 49 let.⁷⁰ Výměnou za to Rusové nabídli přezbrojení tádžické armády moderní technikou a vyslání instruktorů pro zvýšení její bojové kvality. Ústní dohoda měla být zafixována smluvně v průběhu prvního čtvrtletí roku 2012.⁷¹

Mezitím však vztahy utrpěly další výraznou ránu. Na podzim roku 2011 se v Tádžikistánu řešil nešťastný případ dvojice pilotů (Rus a Estonec), kteří byli při letu z

⁶⁷ McDermott, „Moscow’s Military Muscle in Central Asia: Tajikistan Exposes Russian Hard Power“ *Eurasia Daily Monitor* 9, č. 144 (30. června 2012):

http://www.jamestown.org/regions/centralasia/single/?tx_ttnews%5Bpointer%5D=5&tx_ttnews%5Btt_news%5D=39701&tx_ttnews%5BbackPid%5D=660&cHash=b71c4e17f2d1a9bd91f97b6c60270393#.U06KQEpUac9 (staženo 16. 4. 2014).

⁶⁸ „Tajikistan: Moscow Bribing Dushanbe to Allow Border Troops Back?“, Euroasianet.org, <http://www.eurasianet.org/node/62542> (staženo 16. 4. 2014).

⁶⁹ „Tajikistan: Dushanbe Keeping Russia at Arm’s Length“, Euroasianet.org, <http://www.eurasianet.org/node/63978> (staženo 16. 4. 2014).

⁷⁰ Doba pobytu se počítá od roku 1993 kdy byla ruská vojenská přítomnost v zemi oficiálně zakotvena, tj. jedná se o prodloužení do roku 2042.

Afgánistánu do tádžického Kurgan-Tjube obvinění z narušení vzdušného prostoru, nelegálního překročení státní hranice a pašeráctví. Byli odsouzeni na 10,5 roku vězení. Případ v Rusku vyvolal nevídaný rozruch. Moskva tvrdila, že jde o politický proces, a přijala reciproční kroky. Došlo k hromadnému zatýkání a vyhoštění stovky tádžických pracovních migrantů a opět se objevila diskuse o otázce zavedení vízové povinnosti. Celou krizi uklidnila až amnestie pro piloty od prezidenta Rachmona, který si zřejmě uvědomil možné důsledky asymetrické odplaty Moskvy.⁷²

Na jaře 2012 sice tádžická strana částečně Moskvě ustoupila, když prodloužila platnost smlouvy o pohraniční spolupráci, díky které v zemi bude dál působit malá skupina ruských poradců z FSB.⁷³ Na druhou stranu však stále zvažovala obě varianty „platby“ – jak pravidelné nájemné, tak i kompenzace ve formě vojensko-technické výpomoci.⁷⁴ Rusové v této době začali zvažovat možnost úplného uzavření základny po roce 2014, především kvůli nejasnému osudu investic do jejího rozvoje, které bylo připraveno uvolnit ministerstvo obrany.⁷⁵

Blížící se lhůta vypršení stávající smlouvy přiměla obě strany k opětovnému zasednutí k jednacímu stolu. Moskva se v tomto kole vyhýbala přílišnému tlaku ve sporných oblastech a snažila se nabídnout především bezpečnostní záruky. Jak poznamenal tádžický politolog Saifullo Safarov, „peníze nejsou hlavní problém, Dušanbe však chce od Moskvy, aby respektovala národní zájmy [Tádžikistánu – pozn. autora].“ Jedná se především o pracovní migraci a řešení energetické krize. Dušanbe v té době již nemělo příliš velký manévrovací prostor a nakonec souhlasilo s prodloužením smlouvy na bezplatném principu.⁷⁶

V říjnu 2012 došlo při návštěvě „staronového“ prezidenta Ruské federace Putina v Dušanbe k podpisu balíku dohod, který představoval finální verzi, na které se obě strany dohodly. Z tádžické strany jde o povolení prodloužení pobytu ruských jednotek

⁷¹ „Российская военная база в Таджикистане нужна для обеспечения безопасности, прежде всего, самого Таджикистана“, Российский совет по международным делам, http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=234 (staženo 16. 4. 2014).

⁷² „Итоги "дела пилотов": взгляд из Душанбе“, BBC Russian, http://www.bbc.co.uk/russian/international/2011/11/111122_tajik_pilots_analysis.shtml (staženo 16. 4. 2014).

⁷³ „Tajikistan ratifies border cooperation agreement with Russia“, Asia-Plus Tajikistan News, <http://news.tj/en/news/tajikistan-ratifies-border-cooperation-agreement-russia> (staženo 16. 4. 2014).

⁷⁴ Rus. Абдулмаджид Салимович Достиев.

⁷⁵ „Минобороны России: Пребывание российской базы в Таджикистане - на грани срыва“, Информационное агенство Фергана, <http://www.fergananews.com/news.php?id=18951> (staženo 16. 4. 2014).

⁷⁶ McDermott, „Moscow's Military Muscle in Central Asia“.

až do roku 2042 za symbolické nájemné ve výši 4,5 milionů dolarů ročně a udělení diplomatického statusu ruským státním příslušníkům sloužícím v zemi.⁷⁷ Ruská strana se kromě ochrany Rachmonova režimu zavázala k poskytnutí vojensko-technické pomoci ve výši 200 milionů dolarů, k zavedení zjednodušeného režimu pro tádžické pracovní migranty, bezcelním dodávkám ropných produktů a výpomoci ve sféře boje proti narkotikům, v energetice a vojenství.⁷⁸

Posledním krokem k uvedení smlouvy v platnost byla její ratifikace orgány obou států. Říjnová jednání přinášela optimistická očekávání, proces se ale nakonec neobešel bez zádrhelů. Na ruské straně vše proběhlo velmi hladce. Na počátku května 2013 zákon o smlouvě podepsal prezident Putin a završil tak proces její ratifikace.⁷⁹ Problémy ovšem vznikly u předpokládané ratifikace Tádžiky. Krátce po podpisu dohody Emomali Rachmon kompletně otočil a prohlásil, že v ruské základně nevidí žádné výhody pro Tádžikistán a její ratifikaci podmiňoval dalšími investicemi do hydroenergetických projektů, urychleným uvedením v platnost dohod o migraci a o dodávkách ropných produktů. Nakonec vyslovil přání o navýšení dvěstěmilionového příspěvku na přezbrojení, který byl zemi přislíben již v roce 2004, s odvoláním na případ Kyrgyzstánu. Tam Rusko hodlá přispět na modernizaci armády částkou ve výši až jedné miliardy dolarů.⁸⁰

V březnu 2013 se sešli náčelník ruského generálního štábu Valerij Gerasimov a ministr obrany Tádžikistánu Šerali Chajrullejev, aby prodiskutovali ratifikaci říjnové (2012) dohody, avšak jednání se nikam neposunula. Následně svoji cestu do Tádžikistánu zrušil vicepremiér Igor Šuvalov a Moskva začala stupňovat tlak na Dušanbe. Hlavní roli v tomto klání, stejně jako v minulosti, sehráli tádžičtí pracovní migranti. V dubnu se cílem ruských kontrol stal oblíbený dopravní prostředek velké části pracovních migrantů – vlak Moskva–Dušanbe. Objevily se návrhy na zrušení spoje

⁷⁷ Ruský personál tak nemůže být bez povolení ruské strany například vyšetřován ani souzen tádžickými soudy i v případě provedení trestného činu.

⁷⁸ „Список документов, принятых в ходе официального визита Президента Российской Федерации Владимира Путина в Республику Таджикистан“, Посольство Республики Таджикистан в Российской Федерации, <http://www.tajembassy.ru/novosti/spisok-dokumentov-prinyatich-v-chode-ofitsialnogo-vizita-prezidenta-rossiyskoy-federatsii-vladimira-putina-v-respubliku-tadzhikistan-ruychati-sanad-o-ki-zimni-safari-rasmii-prezidenti-federatsiya-rossiya-v-putin-ba-um-urii-to-i.html> (staženo 16. 4. 2014).

⁷⁹ „Подписан закон о ратификации российско-таджикистанского межправсоглашения о порядке пребывания граждан Таджикистана на территории России“, Президент России, <http://kremlin.ru/acts/19981> (staženo 16. 4. 2014).

či zavedení vízové povinnosti pro migranty. Nejčastější argumenty byly, dle zástupce ruského premiéra Dimitrije Rogozina, špatné hygienické podmínky ve vlacích, podezření z rozsáhlého pašování narkotik⁸¹ a nemožnost důkladné kontroly cestujících. Za takových podmínek podle něj nelze pokračovat v přepravě tádžických pracovních migrantů do Ruské federace.⁸² Dalším krokem bylo oznámení o zrušení možnosti cestování do Ruska na interní dokumenty zemí SNS (občanské průkazy a pasy) od počátku roku 2015. Rusové argumentovali svůj postoj stížností na nemožnost strojově číst tádžické dokumenty a na obecně nízkou úroveň jejich ochrany proti padělání.⁸³ V průběhu léta 2013 ještě vystupňovali protimigrantskou rétoriku a pohrozili Tádžikům úplným vypovězením jejich pracovníků ze země. Pokud by se k takovému kroku Moskva odhodlala, je pravděpodobné, že to dočasně poškodí ruskou ekonomiku, nicméně na tu tádžickou by to mělo vliv naprosto katastrofální. S návratem tisíců migrantů do země by obrovsky vzrostla nezaměstnanost a sociální neklid a Rachmonovu režimu by reálně hrozilo zhroucení.⁸⁴

Emomali Rachmon zřejmě pochopil, že Rusové jsou schopni migrační manipulací zajít tak daleko, že by ho mohli odstavit od moci a ohrozit samotnou stabilitu Tádžikistánu. Urychleně se snažil zajistit garance a zlepšit vztahy s lokálními partnery, Íránem a Čínou i západními státy, včetně USA. Rusové toto počínání sledovali s velkou nelibostí a začali se stavbou detenčních center pro ilegální migranty, kteří zde měli čekat na vyhoštění. Kombinace všech výše zmíněných forem nátlaku, spolu s faktem, že se v listopadu měly v Tádžikistánu konat prezidentské volby, ve kterých mohl být Emomali Rachmon ruskou manipulací odstaven od moci, zřejmě rozhodujícím způsobem přispěly k tomu, že v polovině září vnesl zákon do Madžlisi Oli⁸⁵ k ratifikaci. V první říjnový den, s téměř ročním odstupem od podpisu dohody, valnou většinou

⁸⁰ „Таджикистан ратифицировал договор о российской базе“, BBC Russian, http://www.bbc.co.uk/russian/international/2013/10/131001_tajik_russia_base.shtml (staženo 16. 4. 2014).

⁸¹ Vlak Moskva-Dušanbe je také známý pro svou přezdívku „Heroin express“ z důvodu velkého množství této drogy dříve zadrženého na trati ruskými pohraničníky.

⁸² „Russia cracks down on heroine gangs from Tajikistan“, English pravda.ru, http://english.pravda.ru/world/ussr/19-04-2013/124341-russia_tajikistan-0/ (staženo 16. 4. 2014).

⁸³ „Россия вызвалась напечатать для жителей стран СНГ загранпаспорта“, РИА Новости, <http://ria.ru/politics/20130415/932655236.html> (staženo 16. 4. 2014).

⁸⁴ „Russia Ramps up Pressure on Tajikistan“, The Central Asia-Caucasus Analyst, <http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12808-russia-ramps-up-pressure-on-tajikistan.html> (staženo 16. 4. 2014).

⁸⁵ Parlament Tádžikistánu, Taj. Маджлиси Оли.

ratifikaci potvrdila i tádžická strana.⁸⁶ Dlouhá budoucnost ruské vojenské posádky v Tádžikistánu se tak zdá být s ohledem na potvrzení Emomali Rachmona v úřadu, který opětovně získal drtivým vítězstvím v listopadových volbách, zajištěna.⁸⁷

3. Dopady další přítomnosti 201. vojenské základny

„Potřebujeme tu základnu a Tádžikistán ji potřebuje také.“⁸⁸

– Jurij Ušakov

Jak dokládá předchozí kapitola, přestože primárním cílem jednání Moskvy a Dušanbe bylo dohodnout vojenskou přítomnost ruských vojsk, jejich další působení v zemi má dalekosáhlé důsledky nejen v čistě vojenských oblastech, jak by se mohlo zprvu zdát. Díky balíku dohod, který byl podepsán (a kterým byla ratifikace smlouvy o prodloužení podmiňována), má vliv nejen na ekonomickou a politickou sféru, ale i na další směřování Tádžikistánu a Ruska samotných. Zlepšení vzájemných vztahů, které urovnání sporu o základně přineslo, se navíc nepřímo podepsalo i na rozvinutí další, především ekonomické spolupráce.

3.1. Dopady ve vojenské oblasti

Primárním úkolem základny bude do budoucna stabilita a ochrana Tádžikistánu, respektive celého středoasijského prostoru především před hrozbou šíření konfliktu z Afghánistánu. To potvrzuje i výrok Vladimíra Putina, který označuje Tádžikistán jako „baštu celého SNS v afghánském směru.“⁸⁹ 201. vojenská základna má do budoucna tvořit jádro Kolektivních sil rychlé reakce OSKB (*Organizace Smlouvy o kolektivní bezpečnosti*, OSKB) a měla by zaručit bezpečnost země v případě, že se situace vymkne tádžické armádě z rukou. Tomuto krajnímu řešení se však obě strany snaží usilovně vyhnout a připravit tádžické ozbrojené síly tak, aby hrozbě do budoucna mohly čelit samy. Moskva přislíbila v rámci nové smlouvy dodávky vojenského materiálu a

⁸⁶ „Таджикистан ратифицировал соглашение о порядке пребывания граждан в РФ“, РИА Новости, <http://ria.ru/world/20131001/966983918.html> (staženo 16. 4. 2014).

⁸⁷ „Russia Ramps up Pressure on Tajikistan“, The Central Asia-Caucasus Analyst, <http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12808-russia-ramps-up-pressure-on-tajikistan.html> (staženo 16. 4. 2014).

⁸⁸ „Russian-Tajik base agreement runs into 'rough weather'“, Central Asia Newswire, <http://www.universalnewsires.com/centralasia/international/viewstory.aspx?id=13524> (staženo 16. 4. 2014).

⁸⁹ „Базовая ратификация“, Interfax-Russia, <http://www.interfax-russia.ru/view.asp?id=434937> (staženo 10.1. 2014).

vybavení v celkové výši 200 milionů dolarů a bezplatný výcvik tádžické armády, což by mělo zaručit její modernizaci a zvýšení bojového potenciálu.⁹⁰

To, zda pomůže přítomnost 201. vojenské základny vyřešit problém ochrany hranic, pašeráctví a boje proti drogám, zůstává do budoucna velkým otazníkem. Moskva doufá, že přítomnost základny zabrání pašerákům v přechodu hranic a omezí proud narkotik, proudících do Ruska. Je však velmi nepravděpodobné, že vojáci dokáží kompenzovat ruskou pohraniční stráž, jejíž služby Dušanbe již dvakrát (2005 a 2011) odmítlo a od jejíhož odchodu drogový byznys jen kvete. Paradoxně zde totiž dochází ke schizofrenní situaci. Na jedné straně Tádžikistán dlouhodobě spolupracuje v boji proti pašování a užívání drog a v rámci nové smlouvy získá od Moskvy pomoc na tuto činnost ve výši 5 milionů dolarů.⁹¹ Na druhé straně existuje množství důkazů, které viní vysoké představitelé režimu z umělého oslabování hraničních kontrol a zapojení do drogového obchodu.⁹² Tuto teorii částečně potvrzuje i nevole Dušanbe angažovat ruskou pohraniční stráž. Teoreticky tak výše zmíněná ruská finanční pomoc může pomoci v eliminaci drobného pašeráctví a rozbití kriminálních skupin, které nejsou napojeny na vládní kruhy a provládní elity, které jsou v obchodu zapletené, by pak zcela ovládly kolbiště. Je proto logické, že přítomnost 201. vojenské základny nemůže plně vyřešit problém propustnosti hranic. Mnohem důležitější pro obě strany je proto role útvaru jako druhé linie a pojistky, která zakročí v případě větších výpadů islamistických či kriminálních bojůvek přes hranice. Pro Moskvu má přítomnost ještě jeden další rozměr – je schopna zajistit ochranu dalším ruským zařízením v zemi, především sledovacímu zařízení Nurek, takzvanému „oknu do vesmíru“, které je nutné pro vzdušnou a vesmírnou ochranu domácího území Ruské federace.⁹³

⁹⁰ „Ratification of Russian military base deal provides Tajikistan with important security guarantees“, IHS Jane’s, <http://www.janes.com/article/27898/ratification-of-russian-military-base-deal-provides-tajikistan-with-important-security-guarantees> (staženo 16. 4. 2014).

⁹¹ „Tádžikistán – Zahraničně-politická orientace“, MZV ČR, http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asiie/tadzikistan/politika/zahranicne_politicka_orientace.html (staženo 16. 4. 2014).

⁹² Saodat Olimova, Tajikistan – January – February Report, Central Asia Observatory (březen 2013), 2, <http://www.asiacentral.es/uploads/tjmar13.pdf> (staženo 16. 4. 2014).

⁹³ „Российские военные в Таджикистане: стороны ищут новый формат сотрудничества“, Deutsche Welle, <http://www.dw.de/российские-военные-в-таджикистане-стороны-ищут-новый-формат-сотрудничества/a-15272010-1> (staženo 10.1. 2014).

3.2. Dopady ekonomického charakteru

Jedním z vedlejších efektů smlouvy o prodloužení se stalo podepsání dohody o dodávkách ropných produktů. Rusko v roce 2010 zavedlo pro Tádžikistán celní poplatky na dovoz ropných produktů, které ze dne na den zvedly cenu benzínu a nafty až o 30 %, což zhoršilo již tak svízelnou energetickou situaci země. O rok později se Rusové snažili dohodnout zrušení cel výměnou za obnovení přítomnosti ruských pohraničnicků na tádžických hranicích, Dušanbe však odmítlo. Cla na ropné produkty do množství až 1 milionu tun za rok (loni bylo dovezeno jen kolem 372 tisíc tun⁹⁴) tak budou zrušena až nyní jako kompenzace za další přítomnost 201. vojenské základny.⁹⁵ Tádžikové se ovšem museli zavázat k tomu, že nebudou nadbytečné palivo přeprodávat za účelem zisku dále, hlavně do Afghánistánu.

Investice do energetického průmyslu, konkrétně do stavby vodních elektráren, na které se Dušanbe upnulo, jsou cennou součástí nové dohody, kde se Rusové zavázali ke stavbě řady malých a středních hydroelektráren. Nad celou věcí však stále visí množství otazníků. Prvním z nich je specifikace „malých a středních“ elektráren, do které rozhodně nespadá hydroelektrárna Rogun.⁹⁶ Optimismus kalí také zkušenost s ruskými investicemi z minulých let, podle kterých měla být třicet osm let rozestavěná Rogunská elektrárna již dávno hotova, nicméně z toho sešlo kvůli ruskému ústupu od projektu a podpoře uzbeckých nároků na vodu. Nakonec, investiční klima v tomto případě jistě nezlepší ani případ Sangtudy-I, kterou Rusové v minulých letech dostavěli výměnou za část akcií. Za pět let provozu dluží elektrárně společnost Barqi Tojik, která odebírá veškerou elektřinu, částku ve výši 66 milionů dolarů a v současnosti se usilovně snaží o její prominutí.

Státní společnost Gazprom, jejíž činnost v Tádžikistánu je úzce koordinována se zahraniční politikou Ruska, obdržela již v roce 2003 rozsáhlé koncese na průzkum na čtyřech nalezištích plynu – Sargazon, Sarikamiš, Rengan a Zapadnyj Šaamby.⁹⁷ Prezident Rachmon v roce 2009 nešetřil kritikou na pomalý postup společnosti. Ta překvapivě koncem roku 2012, dva měsíce od podepsání dohody o prodloužení pobytu

⁹⁴ Olimova, Tajikistan – January – February Report, 3.

⁹⁵ „Tajikistan: Moscow Bribing Dushanbe to Allow Border Troops Back?“, Euroasianet.org, <http://www.eurasianet.org/node/62542> (staženo 16. 4. 2014).

⁹⁶ „Russian-Tajik base agreement runs into 'rough weather'“, Central Asia Newswire, <http://www.universalnewswires.com/centralasia/international/viewstory.aspx?id=13524> (staženo 16. 4. 2014).

⁹⁷ Jonson, *Tajikistan in the new Central Asia*, 64..

ruských vojsk, oznámila pokračování explorační v lokalitě Sarikamiš. Předpokládané zásoby v hloubce 6,5 kilometru pod zemí jsou 18 miliard m³ zemního plynu a 17 milionů tun ropy. Zahájení těžby by mělo obrovský vliv na zmírnění závislosti Tádžikistánu na sousedním Uzbekistánu a dodávkách energií a paliva ze zahraničí.⁹⁸

Dušanbe se díky podepsání smlouvy podařilo zajistit významnou výhodu svým pracovním migrantům, když přesvědčilo Moskvu, aby značně zjednodušila byrokratické překážky na jejich cestě za zaměstnáním a zlepšila podmínky při delším pobytu v zemi. Nový vízový režim, který přislíbila ruská strana zavést, nyní umožňuje pracovním migrantům zůstat v zemi patnáct dní bez povinné registrace. Migranti navíc mohou obdržet pracovní povolení na dobu až do tří let. Moskva na oplátku požádala Tádžikistán, aby vysílal své migranty přes speciální organizace, které by prověřily jejich jazykovou vybavenost, kvalifikaci či případnou kriminální minulost a tím proud migrantů poněkud usměrnily. Žádost se nakonec v Dušanbe setkala s pochopením.⁹⁹ Tádžikové jsou obecně v podpoře migrantů o několik kroků dále než ostatní národnosti. V posledních letech se otevřela školící střediska, organizace poskytující právní ochranu a školy ruštiny.¹⁰⁰

3.3. Dopady na vnitropolitickou a zahraničněpolitickou situaci

Vnitropolitická stabilita a kontinuita vlády Emomali Rachmona je jedním z důsledků, které s sebou nese další přítomnost ruské základny v Tádžikistánu a které se již stačily projevit. Spekuluje se o tom, že obstrukce, které tádžická strana vytrvale do procesu vnášela, měly způsobit dvě věci. S vědomím, že země nemá žádné silné karty, na které by se mohla ve vyjednávání spolehnout, se Dušanbe snažilo „vyhandlovat“ na Moskvě co nejvíce ústupků. Jedním z nich je pravidelný příspěvek 300 milionů dolarů ročně a výhody pro pracovní migranty.¹⁰¹ Především však měly obstrukce způsobit zpoždění ratifikačního procesu, jehož konec byl až nápadně synchronizován s předvolební kampaní Emomali Rachmona před prezidentskými volbami, ve které se

⁹⁸ „Tádžikistán – Zahraničně-politická orientace“, MZV ČR, http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asia/tadzikistan/politika/zahranicne_politicka_orientace.html (staženo 16. 4. 2014).

⁹⁹ „Таджикистан увязал базу с мигрантами“, Ё-Газета, <http://www.kommersant.ru/doc/2106744> (staženo 16. 4. 2014).

¹⁰⁰ <http://www.fidh.org/IMG/pdf/154493712-tj-mission-migration-note.pdf>

¹⁰¹ McDermott, „Moscow’s Military Muscle in Central Asia“.

snažil získat podporu Ruska. Ratifikací smlouvy Rachmon pevně připoutal Tádžikistán na ruské orbitě, za což se mu Rusko odvděčilo důležitými ústupky. Výsledkem bylo zvýšení jeho popularity s následným drtivým volebním vítězstvím, jež ho udrží u moci minimálně do roku 2020.¹⁰²

Na cizí vojenskou přítomnost v zemi panuje mezi opozičními představiteli a politology poměrně rozdílná škála názorů. Na jedné straně můžeme citovat výrok lídra Islámské strany Tádžikistánu Muchiddina Kabíriho, který hodnotí situaci výrokem: „Jednoznačně, každý suverénní stát má mít svou vlastní silnou armádu schopnou bránit svou zemi, ale musíme vzít v potaz, jaká je současná realita Tádžikistánu a situace v regionu, stejně jako milion našich migrantů v Rusku, a proto budeme podporovat tuto dohodu. Dušanbe za léta nezávislosti nemohlo vytvořit silnou armádu, proto bude nutné vybrat cizí a v našem případě je nejvýhodnější určitě ta ruská.“¹⁰³

Zástupci opozice většinou nemají problém se samotnou přítomností vojsk, řada jich však kritizuje nepřiměřeně dlouhou dobu, na jakou byla smlouva uzavřena, a doporučuje ji zkrátit.¹⁰⁴ Na možné nebezpečí také upozorňuje tádžický politolog Parváz Mullondžonov: „Existuje obava, spojená nejen s ruskou základnou, ale principiálně s přítomností cizích vojenských základen na území suverénního státu. V určitých historických momentech mohou základny sloužit jako nástroj vměšování do vnitřních záležitostí země a mohou změnit rovnováhu moci v rámci státu, bez přihlídnutí k zájmům občanů.“¹⁰⁵

Paralelu s tímto názorem skutečně můžeme najít v ruské zahraniční politice, v poslední době například v případě obsazení a připojení Krymu, kde podobným

¹⁰² „Russian-Tajik base agreement runs into 'rough weather'“, Central Asia Newswire, <http://www.universalnewswires.com/centralasia/international/viewstory.aspx?id=13524> (staženo 16. 4. 2014).

¹⁰³ Volně přel.: Однозначно, что для любой суверенной страны наличие собственной сильной армии, способной защитить свое государство, это хорошо. Но учитывая современные реалии Таджикистана и ситуацию в регионе, а также миллион наших мигрантов в России, мы поддерживаем это соглашение. Душанбе за годы независимости не смог создать свою сильную армию, поэтому приходится выбирать чужую. Наиболее предпочтительная в нашем случае – это, безусловно, российская армия.” viz. „Таджикистан ратифицировал договор о российской базе“, BBC Russian, http://www.bbc.co.uk/russian/international/2013/10/131001_tajik_russia_base.shtml (staženo 16. 4. 2014).

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ Volně přel.: „Существует опасение, и оно связано не только с российской базой, а вообще в принципе с нахождением иностранных военных баз на территории суверенного государства. В определенные исторические моменты базы могут послужить инструментом вмешательства во внутренние дела страны и могут изменить расклад сил внутри государства без учета интересов его граждан. viz. „Таджикистан ратифицировал договор о российской базе“, BBC Russian,

způsobem sloužila základna v Sevastopolu. Ve výsledku se tak prodloužení přítomnosti základny nakonec pozitivně promítne na zajištění stability Tádžikistánu, je však kompenzováno jeho stále hlubším ponořením do závislosti na ruské vůli.

Nezvykle dlouhou dobu přebývání společně odsoudila tádžická inteligence v takzvaném „prohlášení 50“, které vyzvalo vládu k provedení referenda, ve kterém by sami Tádžikové rozhodli, zda chtějí v zemi ruské vojenské instalace. Smělý plán však neměl přílišnou naději na úspěch, nejen vzhledem k pochybnostem, jaké panují nad věrohodností hlasování v místních podmínkách, ale hlavně kvůli vesměs pozitivnímu hodnocení ruské přítomnosti v zemi. Místní obyvatelstvo oceňuje přínos ruské posádky na tvorbu pracovních míst, příliv finančních prostředků a částečně panuje i nostalgie po období občanské války v letech 1992–1997, kdy vojáci tehdy ještě 201. motostřelecké divize poskytovali prostředky a ochranu obyvatelstvu a střežili klíčovou infrastrukturu v zemi.¹⁰⁶

V oblasti zahraničněpolitické situace v regionu můžeme pozorovat určitý návrat Ruska do oblasti a zvýšení jeho prestiže po tom, co se v oblasti jeho „blízkého zahraničí“¹⁰⁷ podařilo uchytit Spojeným státům. Podepsání smlouvy korunuje ruské úsilí o návrat do středoasijského prostoru a ruské reintegrační snahy v postsovětském prostoru, které začal Vladimír Putin krátce po svém nástupu do funkce v roce 2000. Ruská základna v Tádžikistánu navíc ještě získá na významu po odchodu koaličních vojsk z Afghánistánu, kde v budoucnu není vyloučeno rozšíření ruského zájmu až do této oblasti.

Potvrzením ruské vojenské přítomnosti získalo izolované Dušanbe u Moskvy politickou podporu a vojenskou garanci v případě zjištěných tádžicko-uzbeckých vztahů. Vztahy Moskvy s Taškentem jsou na tom podobně a Uzbekistán je ruskými analytiky považován za hlavu vznikajícího protiruského bloku na území SNS a vytrvale se brání návratu ruského vlivu do oblasti Střední Asie. Touha Taškentu po hegemonii v regionu se projevila vystoupením z postsovětských vojenských struktur (OSKB),

http://www.bbc.co.uk/russian/international/2013/10/131001_tajik_russia_base.shtml (staženo 16. 4. 2014).

¹⁰⁶ „Российские военные планируют остаться в Таджикистане еще на 50 лет“, Deutsche Welle, <http://www.dw.de/российские-военные-планируют-остаться-в-таджикистане-еще-на-50-лет/a-15541088-1> (staženo 16. 4. 2014).

¹⁰⁷ Termín označuje státy, které vznikly rozpadem SSSR a s Ruskem je pojí společná sovětská historie.

přerušením vojenské spolupráce s Rusy a vypovězením všech ruských vojenských jednotek ze země.¹⁰⁸

To hraje do ruky tádžickému prezidentu Rachmonovi, jehož vize dostavby Rogunské hydroelektrárny se nyní jeví jako uskutečnitelná v případě, že se mu podaří sehnat dostatek finančních prostředků. S ruskými jednotkami v Tádžikistánu je totiž velmi nepravděpodobné, že by kvůli její výstavbě došlo k vojenskému střetu s Uzbekistánem, před kterým varoval uzbecký prezident Karimov. Ruské jednotky totiž spolu s tádžickou armádou mají chránit zájmy Tádžikistánu a jeho bezpečnost a suverenitu i v případě napadení cizím státem.¹⁰⁹

Závěr

Předchozí kapitoly této studie jasně dokazují závěr, že ruská 201. vojenská základna je jedním z nejdůležitějších ruských zařízení ve světě, což ostatně dokládá i její velikost. Ta nasvědčuje o rozsáhlých geopolitických ambicích a bezpečnostních zájmech Ruska v oblasti. Ve chvíli, kdy se Rusko pokoušelo zabezpečit další působení své základny, jeho motivy byly řízeny především sérií problémů, které pramení z Afghánistánu a snahou vytvořit nárazníkové pásmo. Cílem bylo zajistit své blízké pohraničí před předpokládaným šířením radikálního islamismu a řešit problém rozsáhlého pašeráctví drog, které Rusku přináší nemalé potíže. Kromě toho zde vidíme jasný pokus o obnovení prestiže a vlivu v oblasti, odkud se postupně vytrácely.

Z analýzy vyjednávacího procesu můžeme vidět, že na ruské straně do jednání významně zasáhl tádžický požadavek na pravidelné roční platby za základnu, který se stal nakonec důvodem pro protažení jednání a zhoršení vzájemných vztahů. Rusové ve skutečnosti stáli o to, aby základna fungovala dále za stávajících podmínek, které byly domluveny v roce 2004. Zde je vhodné zopakovat slova ruského politologa Andreje Kazanceva, který prohlásil, že základna sice Rusku přináší výhody, nicméně je postradatelná.¹¹⁰

¹⁰⁸ Allison a Jonson, *Central Asian security*, 105.

„Таджикистан ратифицировал договор о российской базе“, BBC Russian, http://www.bbc.co.uk/russian/international/2013/10/131001_tajik_russia_base.shtml (staženo 16. 4. 2014).

¹⁰⁹ „В Госдуму на ратификацию внесено Соглашение о российской военной базе на территории Таджикистана“, Президент России, <http://kremlin.ru/news/17705> (staženo 16. 4. 2014).

¹¹⁰ „Российская военная база в Таджикистане нужна для обеспечения безопасности, прежде всего, самого Таджикистана“, Российский совет по международным делам, http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=234 (staženo 16. 4. 2014).

Mezi významné důsledky další přítomnosti 201. vojenské základny pro Rusko se řadí udržení a dlouhodobé zakotvení nárazníkového pásma, zajištění přítomnosti Tádžikistánu na ruské orbitě, které je dalším krokem reintegrace postsovětského prostoru a udržení a rozšíření vlivu a prestiže Ruska na hranice Afghánistánu, kde v minulém desetiletí významně ztrácelo na úkor Spojených států.

Ze studie dále vyplývá, že tádžické zájmy se s ruskými shodují v oblasti bezpečnosti země (a regionu), nicméně jsou doplněny zájmem ekonomickým, který Rusko v Tádžikistánu nemá. Dušanbe vycházelo při jednání ze svízelné situace země, pramenící z nepříznivé geopolitické polohy a ekonomické situace. Nepochybně se snažilo řešit celou škálu bezpečnostních problémů ohrožujících stabilitu režimu, jako jsou propustné hranice s Afghánistánem, který generuje problém pašování drog, šíří se z něj nestabilita a slouží jako základna radikálního islamismu. Tomu není schopna čelit podfinancovaná tádžická armáda, jejíž vylepšení znemožňuje ekonomická situace, a je tak nutné ji suplovat ruskými jednotkami. Významným motivem byla i izolace země Uzbekistánem jak po stránce dopravní, tak politické, což ve výsledku způsobuje energetickou a hospodářskou krizi státu a neumožňuje jeho další rozvoj.

Ze strany Tádžikistánu do procesu vyjednávání výrazně zasáhly faktory energetické nesoběstačnosti, (ne)stability země a režimu a především nejdůležitější – pracovní migrace. Tádžikistán nemá bez Ruska mnoho možností, jak zajistit výstavbu hydroelektráren a zásobování dalšími energiemi a palivem, proto se v průběhu jednání o toto usilovně snažil. Životně důležité také bylo ruskou vojenskou základnu v zemi udržet, což se projevilo v pozdějším ústupu Tádžiků od některých požadavků. Fenomén pracovní migrace je určitým zmenšeným modelem rusko-tádžických vztahů, na kterém lze vypočítat typické rysy a aspekty, které jednotliví aktéři mají, a jasně demonstruje asymetrii vztahu. Zatímco Tádžikistán je na pracovní migraci životně závislý, Rusové si mohou dovolit ji radikálně omezit i bez větších hospodářských škod, proto tak významně ruské hrozby o jejím omezení do procesu zasáhly.

Poslední kapitola ukazuje, že základna představuje pro Tádžikistán garanta politické síly a stability stávajícího režimu. Postava Emomali Rachmona drží moc pevně v rukou především díky těsným vazbám s Ruskem a jeho vojenské přítomnosti v zemi a

z toho důvodu je pro prezidenta Rachmona 201. vojenská základna neocenitelná.¹¹¹ Pro současný režim tvoří základna pojistku toho, že nedojde k rozsáhlejšímu ohrožení stability ze strany ozbrojených skupin nebo dokonce ze strany Uzbekistánu, což je však vykoupeno dlouhodobým uvázáním na ruskou orbitu. Tádžikistán se ve výsledku vystavuje nebezpečí, že v případě sporů s Ruskem sáhne Moskva k ještě horším nástrojům, než je manipulace pomocí pracovní migrace, ať už je to vměšování do vnitřní politiky nebo přímá vojenská intervence.

Na závěr, v otázce ekonomické situace má nyní režim prezidenta Rachmona nyní šanci vymanit se alespoň částečně ze závislosti na Uzbekistánu. Pokud by se podařilo vytvořit kaskádu menších a středních hydroelektráren, které by v součtu suplovaly teoretický příspěvek Rogunské hydroelektrárny (nebo ji dostavět), mohl by se díky ruské pomoci Tádžikistán stát energeticky nezávislým a díky výstavbě elektrického vedení do Afghánistánu (projekt CASA-1000) v budoucnu dokonce důležitým vývozcem elektřiny. Nakonec, ruské dodávky ropných produktů, investice do armády a energetiky a podpora pracovní migrace nyní nabízejí Tádžikům možnost vymanit se z pozice nejchudšího postsovětského státu, a je jen otázkou do budoucna, nakolik se Tádžikistán své příležitosti chopí.

Summary

Previous chapters clearly show, that the 201st military base is one of the most important Russian facilities in the world, which is proved by its size. It suggests future large Russian geopolitical ambitions and security interests in the Central Asian region. When Russia attempted to secure future commission of their base, its motives were driven mainly by a series of problems that stem from Afghanistan and by efforts to create a buffer zone. The aim was to secure its near neighborhood before the spread of radical Islam and address the problem of large-scale smuggling of drugs which considerably bothers Russia. In addition to this, we see a clear attempt to restore fading prestige and influence in the region.

The analysis of negotiations reveals, that from the Russian point of view, the negotiation process was significantly influenced by Tajik requirement for regular annual payments for the base, which eventually became the reason for a prolongation of the

¹¹¹ „Российская военная база в Таджикистане нужна для обеспечения безопасности, прежде всего, самого Таджикистана“, Российский совет по международным делам,

negotiation process and for a deterioration in the mutual relationship. Russians in fact, wished the base to work by the current conditions that were agreed in 2004. Here, it is advisable to paraphrase words of Russian political scientist Andrei Kazantsev, who said that the base brings benefits to Russia, but it is expendable.¹¹²

Important implications for Russia include maintaining a long-term securing of the buffer zone and presence of Tajikistan on the Russian orbit, which is the next step in reintegration of the post-Soviet space and also maintaining and expanding of Russian influence and prestige on the border of Afghanistan, where it was significantly falling behind the United States in the past decade.

Tajik and Russian interests coincide in security of the country (and of the region), nevertheless are supplemented by an economic interest, which Russia does not have in Tajikistan. Dushanbe proceeded from a difficult situation of the country, resulting from adverse geopolitical position and economic situation. Undoubtedly, it tried to solve a wide range of security challenges, threatening a stability of the regime, such as its porous border with Afghanistan, which generates a problem of drug trafficking, it is spreading instability and it serves as a base of radical Islamists. Underfunded Tajik army is unable to cope with this threat and economic situation of the country makes it impossible to improve the army, which needs to be substituted by Russian troops. An important motive was also isolation of the country by neighboring Uzbekistan, both from the geographical and the political side, causing energy and economic crisis of Tajikistan and not allowing its further development.

From the Tajik point of view, the negotiation process was affected by energy dependency, stability of the state and the regime and, above all, by labor migration. Tajikistan also does not have many options how to construct hydroelectric power plants and how to secure other energy supplies and fuel without Russia. Therefore it was vital to maintain Russian military presence in the country, which resulted in a subsequent Tajik concessions in the negotiation process. The labor migration phenomenon is a small-scale model of the Russian-Tajik relations, where we can observe typical features and aspects that individual actors have and it clearly demonstrates asymmetry of the relationship. While Tajikistan is vitally dependent on the labor migration, Russians can

http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=234 (staženo 16. 4. 2014).

¹¹² Tamtéž.

afford to radically reduce it without significant economic damage and that is the reason, why Russian threats were so important in the process.

As a result, the base is a guarantor of political power and stability of the regime for Tajikistan. Emomali Rakhmon holds power firmly in his hands mainly due to close links with Russia and its military presence in the country and for that reason, the 201st base is invaluable for the president.¹¹³ For the regime, the base is a safeguard against instability caused by terrorist, Islamic or criminal armed groups or even by Uzbekistan. This is, however, compensated by a long-term tying to the Russian orbit. Tajikistan risks that in case of disputes with Russia, Moscow can turn to even worse tools than manipulation through the labor migration, whether it is meddling in internal politics or direct military intervention.

At last, in terms of economic situation, the regime of Emomali Rakhmon has now a chance to escape from dependence on Uzbekistan at least partially. If Tajiks could build a cascade of small and medium-sized hydropower plants, which in sum substitute theoretical contribution of the Rogun hydroelectric power plant (or finish this one), thanks to the Russian assistance, Tajikistan could become energy independent. With a construction of power lines to Afghanistan (project CASA-1000), it could even turn into a major exporter of electricity in the region. Finally, Russian supplies of petroleum products, investments in energy and military sector and labor migration support now offer Tajiks chance to move out from a position of the poorest post-Soviet state and it is only question for the future, how Tajikistan seizes its opportunity.

¹¹³ Tamtéž.

Seznam zkratk

FSB	Federální služba bezpečnosti
IJU	Hnutí islámského džihádu
IMU	Islámské hnutí Uzbekistánu
IOM	Mezinárodní organizace pro migraci
NATO	Severoatlantická aliance
OSKB	Organizace Smlouvy o kolektivní bezpečnosti
OSN	Organizace spojených národů
SNS	Společenství nezávislých států
UNODC	Úřadu pro drogy a kriminalitu při OSN

Bibliografie

Primární zdroje

Dokumenty

„201 Гатчинская орден Жукова дважды Краснознаменная военная база“, Посольство России в Республике Таджикистан, <http://www.rusemb.tj/ru/index/index/pageId/95> (staženo 16. 4. 2014).

„В Госдуму на ратификацию внесено Соглашение о российской военной базе на территории Таджикистана“, Президент России, <http://kremlin.ru/news/17705> (staženo 16. 4. 2014).

„О российско-таджикских отношениях“, Посольство России в Республике Таджикистан, <http://www.rusemb.tj/ru/index/index/pageId/180> (staženo 16. 4. 2014).

„Подписан закон о ратификации российско-таджикского межправсоглашения о порядке пребывания граждан Таджикистана на территории России“, Президент России, <http://kremlin.ru/acts/19981> (staženo 16. 4. 2014).

„Список документов, принятых в ходе официального визита Президента Российской Федерации Владимира Путина в Республику Таджикистан“, Посольство Республики Таджикистан в Российской Федерации, <http://www.tajembassy.ru/novosti/spisok-dokumentov-prinyatich-v-chode-ofitsialnogo-vizita-prezidenta-rossijskoy-federatsii-vladimira-putina-v-respubliku-tadzhikistan-ruychati-sanad-o-ki-zimni-safari-rasmii-prezidenti-federatsiya-rossiya-v-putin-ba-um-urii-to-i.html> (staženo 16. 4. 2014).

Zpravodajství

„Landmines Still a Threat on Tajik-Uzbek Border“, Institute for War and Peace Reporting, <http://iwpr.net/report-news/landmines-still-threat-tajik-uzbek-border> (staženo 16. 4. 2014).

„Number of Drug Addicts in Russia Nears 9 Million“, RIA Novosti, <http://en.ria.ru/crime/20121227/178441734.html> (staženo 16. 4. 2014).

„Russia cracks down on heroine gangs from Tajikistan“, English pravda.ru, http://english.pravda.ru/world/ussr/19-04-2013/124341-russia_tajikistan-0/ (staženo 16. 4. 2014).

„Russia Drug Abuse Top Problem, According To Poll“, The Huffington Post, http://www.huffingtonpost.com/2012/07/12/russia-drug-abuse_n_1667786.html (staženo 16. 4. 2014).

„Tajikistan ratifies border cooperation agreement with Russia“, Asia-Plus Tajikistan News, <http://news.tj/en/news/tajikistan-ratifies-border-cooperation-agreement-russia> (staženo 16. 4. 2014).

„Where are you on the global pay scale?“, BBC News, <http://www.bbc.com/news/magazine-17512040> (staženo 16. 4. 2014).

„Все Российские базы“, Ъ-Газета, <http://www.kommersant.ru/doc/766827> (staženo 16. 4. 2014).

„Минобороны России: Пребывание российской базы в Таджикистане - на грани срыва“, Информационное агенство Фергана, <http://www.fergananews.com/news.php?id=18951> (staženo 16. 4. 2014).

„Переговоры между Рахмоном и Каримовым не сняли напряженность между странами“, TJKNews.com, <http://tjknews.com/?p=1673> (staženo 16. 4. 2014).

„Путин обманул Рахмона, очередь Медведева решать: нужен ли ему Таджикистан“, Свободная Пресса, <http://svpressa.ru/politic/article/15834> (staženo 16. 4. 2014).

„Путин: въезд в РФ должен быть разрешен только по загранпаспортам“, РИА Новости, <http://ria.ru/society/20121212/914456159.html> (staženo 16. 4. 2014).

„Российские военные планируют остаться в Таджикистане еще на 50 лет“, Deutsche Welle, <http://www.dw.de/российские-военные-планируют-остаться-в-таджикистане-еще-на-50-лет/a-15541088-1> (staženo 16. 4. 2014).

„Россия вызвалась напечатать для жителей стран СНГ загранпаспорта“, РИА Новости, <http://ria.ru/politics/20130415/932655236.html> (staženo 16. 4. 2014).

„Таджикистан ищет выход из кризиса“, Независимая газета, http://www.ng.ru/cis/2012-11-29/6_tajikistan.html (staženo 16. 4. 2014).

„Таджикистан ратифицировал соглашение о порядке пребывания граждан в РФ“, РИА Новости, <http://ria.ru/world/20131001/966983918.html> (staženo 16. 4. 2014).

„Таджикистан увязал базу с мигрантами“, Ъ-Газета, <http://www.kommersant.ru/doc/2106744> (staženo 16. 4. 2014).

„Таджикские политики начали борьбу за голоса гастарбайтеров“, Deutsche Welle, <http://www.dw.de/таджикские-политики-начали-борьбу-за-голоса-гастарбайтеров/a-16355827> (staženo 16. 4. 2014).

Ostatní

Neformální rozhovory s pracovními migranty ve vlaku Moskva–Dušanbe, květen 2013.

„Tajikistan map“, United Nations, <http://www.un.org/Depts/Cartographic/map/profile/tajikist.pdf> (staženo 16. 4. 2014).

„Ситуация с электроснабжением“, Barknest.tj,
http://www.barknest.tj/index.php?option=com_wrapper&view=wrapper&Itemid=2
(staženo 16. 4. 2014).

Literatura

Andrei P. Tsygankov, *Russia's foreign policy change and continuity in national identity* (Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2010).

Erica Marat, Labor migration in Central Asia implications of the global economic crisis (Washington, D.C: Central Asia-Caucasus Institute, 2009), 13–14.

Erica Marat, „Soviet Military Legacy and Regional Security Cooperation in Central Asia,“ *China and Eurasia Forum Quarterly* 5, č. 1 (2007): 96.

International Crisis Group, „Central Asia: Border Disputes and Conflict Potential“ *ICG Asia Report* 33 (2012): 20,
http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/28346/ipublicationdocument_singledocument/d5951f7a-5ab8-4af3-b57f-ea8618c97598/en/033_central_asia_border_disputes.pdf (staženo 16. 4. 2014).

„Konfliktní zóny ve střední Asii“, Slavomír Horák,
<http://slavomirhorak.euweb.cz/MP92000.htm> (staženo 16. 4. 2014).

Lena Jonson, *Tajikistan in the new Central Asia: geopolitics, great power rivalry and radical Islam* (London: I.B. Tauris, 2006), 164–192.

M. J. Orr, *The Russian garrison in Tajikistan: 201st Gatchina Twice Red Banner Motor Rifle Division* (Camberley, Surrey: Conflict Studies Research Centre, Royal Military Academy Sandhurst, 2001), 2.

Petr Drulák a kol, *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích* (Praha: Portál, 2008), 29–61.

„Ratification of Russian military base deal provides Tajikistan with important security guarantees“, IHS Jane’s, <http://www.janes.com/article/27898/ratification-of-russian-military-base-deal-provides-tajikistan-with-important-security-guarantees> (staženo 16. 4. 2014).

Roger McDermott, „Moscow’s Military Muscle in Central Asia: Tajikistan Exposes Russian Hard Power“ *Eurasia Daily Monitor* 9, č. 144 (30. června 2012):
http://www.jamestown.org/regions/centralasia/single/?tx_ttnews%5Bpointer%5D=5&tx_ttnews%5Btt_news%5D=39701&tx_ttnews%5BbackPid%5D=660&cHash=b71c4e17f2d1a9bd91f97b6c60270393#.U06KQEpUac9 (staženo 16. 4. 2014).

Roy Allison a Lena Jonson, *Central Asian security: the new international context* (London: Royal Institute of International Affairs, 2001), 107.

„Russia - Former Soviet Union Pipelines map - Crude Oil (petroleum) pipelines - Natural Gas pipelines - Products pipelines“, Theodora.com,

http://www.theodora.com/pipelines/russia_former_soviet_union_pipelines.html (staženo 16. 4. 2014).

„Russia Ramps up Pressure on Tajikistan“, The Central Asia-Caucasus Analyst, <http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12808-russia-ramps-up-pressure-on-tajikistan.html> (staženo 16. 4. 2014).

„Russian-Tajik base agreement runs into 'rough weather'“, Central Asia Newswire, <http://www.universalnewswires.com/centralasia/international/viewstory.aspx?id=13524> (staženo 16. 4. 2014).

Saodat Olimova, *Tajikistan – January – February Report*, Central Asia Observatory (březen 2013), 1–5, <http://www.asiacentral.es/uploads/tjmar13.pdf> (staženo 16. 4. 2014).

„Slavomír Horák“, Slavomír Horák, <http://www.slavomirhorak.net> (staženo 16. 4. 2014).

Slavomír Horák, „Střední Asie a Afghánistán po roce 2014“ *Mezinárodní politika* 10 (29. října 2013): <http://iir.cz/article/stredni-asie-a-afghanistan-po-roce-2014> (staženo 16. 4. 2014).

Slavomír Horák, *Střední Asie mezi Východem a Západem* (Praha: Karolinum, 2005), 111.

„Solving Tajikistan's Energy Crisis“, Carnegie Endowment for International Peace, <http://carnegieendowment.org/2013/03/25/solving-tajikistan-s-energy-crisis/fta8> (staženo 16. 4. 2014).

„Tajikistan blames Uzbekistan in systematic violation of railroad transportation agreements“, Fergana Information Agency, <http://enews.fergananews.com/articles/2637> (staženo 16. 4. 2014).

„Tajikistan: Dushanbe Keeping Russia at Arm's Length“, Euroasianet.org, <http://www.eurasianet.org/node/63978> (staženo 16. 4. 2014).

„Tajikistan: Moscow Bribing Dushanbe to Allow Border Troops Back?“, Euroasianet.org, <http://www.eurasianet.org/node/62542> (staženo 16. 4. 2014).

„Tajikistan: On Afghanistan's Heroin Highway, Corruption Fuels Addiction and HIV“, Euroasianet.org, <http://www.eurasianet.org/node/65240> (staženo 16. 4. 2014).

„Tajikistan's Ethnic Uzbeks: Poor Like Everyone, But Sidelined More“, Euroasianet.org, <http://www.eurasianet.org/node/62952> (staženo 16. 4. 2014).

„Tajiks“, Minority Rights Group International, <http://www.minorityrights.org/2483/uzbekistan/tajiks.html> (staženo 16. 4. 2014).

„Tádžikistán – Zahraničně-politická orientace“, MZV ČR, http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asie/tadzikistan/politika/zahranicne_politicka_orientace.html (staženo 16. 4. 2014).

„The Importance of a Deal on Russia's Base in Tajikistan,“ *Stratfor Analysis* (February 2012): 62. Business Source Complete, EBSCOhost (staženo 16. 4. 2014).

„The World Factbook: Tajikistan“, CIA, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ti.html> (staženo 16. 4. 2014).

Thibault Le Pichon et al., *Opiate flows through northern Afghanistan and Central Asia: A Threat Assessment*, UNODC (2012), 12–69, http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Studies/Afghanistan_northern_route_2012_web.pdf (staženo 16. 4. 2014).

Timothy A. Krambs, „Central Asia and the Afghanistan Security Dilemma: Amelioration, Retrograde, Or Status Quo? Central Asia's Role in Regional Security regarding Afghanistan After 2014.“, *The Quarterly Journal* 12, č. 2 (Jaro 2013): 1–26, <http://www.proquest.com> (staženo 16. 4. 2014).

Tomasz Sikorski, „Armed Operations by Islamist Fundamentalists in Central Asia in 2009“, *The Polish Quarterly of International Affairs* 19, č. 1 (2010): 39–65, <http://www.proquest.com> (staženo 16. 4. 2014).

„Uzbekistan: Tajik Language Under Pressure in Ancient Samarkand“, Euroasianet.org, <http://www.eurasianet.org/node/67724> (staženo 16. 4. 2014).

„Uzbekistan-Tajikistan: When is a Blockade a Blockade?“, Euroasianet.org, <http://www.eurasianet.org/node/65230> (staženo 16. 4. 2014).

„Uzbeks“, Minority Rights Group International, <http://www.minorityrights.org/2383/tajikistan/uzbeks.html> (staženo 16. 4. 2014).

Алексей Малашенко, „Таджикистан: долгое эхо гражданской войны,“ *Московский Центр Карнеги* 14, č. 3 (2012): 1.

„Итоги "дела пилотов": взгляд из Душанбе“, BBC Russian, http://www.bbc.co.uk/russian/international/2011/11/111122_tajik_pilots_analysis.shtml (staženo 16. 4. 2014).

„Таджикистан ратифицировал договор о российской базе“, BBC Russian, http://www.bbc.co.uk/russian/international/2013/10/131001_tajik_russia_base.shtml (staženo 16. 4. 2014).

„Российская военная база в Таджикистане нужна для обеспечения безопасности, прежде всего, самого Таджикистана“, Российский совет по международным делам, http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=234 (staženo 16. 4. 2014).

„Судьба рабочих-мигрантов из Таджикистана в России: суд Линча и тревожные параллели“, Голос Америки, <http://blogs.voanews.com/russian/russia-watch/2011/10/19/судьба-рабочих-мигрантов-из-таджикис/> (staženo 16. 4. 2014).

„Таджикистан ратифицировал договор о российской базе“, BBC Russian, http://www.bbc.co.uk/russian/international/2013/10/131001_tajik_russia_base.shtml (staženo 16. 4. 2014).